

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Mogens Bendixsen

Om Broders Huus vorder brent

Hammerum Herreds
Brandforsikring 1844-1994

»... om Broders Huus vorder brent«

»... *om Broders Huus*
vorder brent«

150 år med brandforsikring
på Herningegnen:
Hammerum Herreds Brandforsikring
1844-1994

Af Mogens Bendixsen

Mogens Bendixsen:
»... om Broders Huus vorder brent«
er udgivet i anledning af
Hammerum Herreds Brandforsikrings
150 års jubilæum 1994
og er trykt hos
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed a/s
Kongelig Hofleverandør, Herning

ISBN 87-7468-386-1

Forord

Bestyrelsen for Hammerum Herreds Gjensidige Brandforsikringsselskab for Løsøre har besluttet, at der i anledning af selskabets 150 års jubilæum skulle udgives et jubilæumsskrift, så man fremover kan bevare udpluk af selskabets historie.

Vi vil takke forhenværende redaktør Mogens Bendixsen, fordi han har påtaget sig opgaven med at skrive jubilæumsskriftet ved hjælp af udpluk fra gamle protokoller, som findes helt tilbage til selskabets oprettelse i 1844.

Det var nogle af egnens fremsynede mænd, som oprettede Hammerum Herreds Gjensidige Brandforsikrings Forening for Løsøre, som navnet var indtil for ca. 15 år siden. Det var Hammerum herreds første forening, som dermed var oprettet til gavn for en udvikling, som var begyndt her i det midt- og vestjyske område.

I begyndelsen var det meget småt og med så få midler til rådighed, at der efter de første brande kun kunne udbetales erstatning i takt med, at kontingenterne kom ind. Men efter 10 år havde man fået en beskeden kassebeholdning, som man begyndte at låne ud, indtil den første sparekasse blev oprettet i Hammerum herred.

Der blev oprettet brandforsikringsselskaber for løsøre i alle herreder, og de fungerede godt til gavn for deres medlemmer i mange år, men efterhånden som tiden har stillet større krav til selskaberne, er de enten gået sammen om dannelse af større enheder eller har indledt samarbejde med større selskaber – som Hammerum Herreds Gjensidige Brandforsikringsselskab for Løsøre har gjort det med Forsikringsselskabet Thisted Amt G/S.

Fastrup, i maj 1994

Poul Søndergaard

Meget i vor verden er blevet til gennem geniale hjerners dristige ideer, stædige pionerers utrættelige tro på en sag eller et alment krav om, at der blev »gjort noget«.

Brandforsikringstanken i Danmark hører til den sidste kategori.

Onsdag aften den 20. oktober 1728 udbrød der brand i et lille, stråttækt hus i Skt. Klemensgade midt i København. Gaden eksisterer ikke i dag, men den lå omtrent der, hvor Strøget munder ud i Rådhuspladsen.

En kraftig blæst spredte branden med forfærdende fart, og i løbet af ganske få timer var København et kæmpemæssigt flammehav.

Dagen før havde hovedstadens frivillige brandmandskab holdt øvelse. Efter god, gammel skik samledes det bagefter til »efterslukning« på byens værtshuse og knejper – med det resultat, at mandskabet næppe var i stand til at tænke en fornuftig tanke, endsiige betjene sprøjterne, da der dagen derpå virkelig var brug for det.

*2000 huse brændte
ned*

Fra Gothersgade til Vesterport, fra Nørreport til Gammel Strand hærgede branden – og der skulle gå tre dage, før det endelig lykkedes at få bugt med flammerne.

Skaderne var enorme. Man anslår i dag, at omkring 2000 huse brændte ned, deriblandt fem kirker, Københavns rådhus, Universitetet, Regensen og Universitetsbiblioteket med uvurderlige håndskrifter.

Mere end 15.000 københavnere blev husvilde og måtte tilbringe måneder og år under kummerlige forhold uden for byens volde. Og selv om der blev ydet en stor indsats for at genopbygge hovedstaden, gik det langsomt.

*»Brand-casser«
begynder*

Det var denne den værste katastrofe i Københavns historie, der gav anledning til at oprette Danmarks første brandforsikringselskaber – »brand-casser«, som det hed dengang. De fik betydning for genopbygningen af hovedstaden, for nu turde man igen investere i byggeriet.

Før den tid var det som regel en menneskelig tragedie, når et hus brændte ned. Hvis ejeren og hans familie reddede livet, stod de ofte på bar bund. Hjemmet og alt, hvad der var i det, var ødelagt. Var det f.eks. en håndværker med værktøj og redskaber hjemme, gik det tillige ud over hans erhverv.

De gilder og lav, som håndværkerne var tilsluttet, ydede ganske vist gensidig hjælp »... om Broders Huus vorder brent«, som det hed i vedtægterne. Men det var ikke så meget værd, hvis det meste af en by blev

flammernes bytte. Så havde nemlig de, der skulle hjælpe, selv brug for en håndsækning.

Det ulykkelige var, at risikoen for en omfattende brand var uhyggelig stor i byerne, hvor husene lå tæt op ad hinanden. Mange af dem var stråtakte, og træ blev anvendt i rigeligt mål i bindingsværket i mure og gavle.

Hertil kom, at brandslukningen var et sørgeligt kapitel. Mange steder anskaffede man med tiden håndsprøjter, men ellers prøvede man at slukke ilden med vand i læderspande, der gik fra hånd til hånd. Effekten var selvsagt meget ringe.

Endelig var risikoen for en ildløs stor. I ethvert hus brændte der åben ild i køkkenet, og der var desuden ild i de enkelte ovne rundt i huset. Gik husets ild ud, måtte man hen til naboen og »låne ild«. Så løb man hjem med et brændende træstykke i hånden, mens gnisterne fæg i vinden. Og var f.eks. skorstenene ikke i orden og rensede, kunne en skorstensbrand brede sig med stor fart. Hvis blot et lys væltede, kunne det fænge i stof og papir og dermed blive begyndelsen til en storbrand.

Det var ikke uden grund, at byens vægter i et af den sene aftens vers havde denne påmindelse til borgerne:

*Om I vil Tiden vide,
Huusbonde, Pige og Dreng,
da er det paa de Tide,
man føier sig i Seng;
Befaler Eder Herren fri.
Vær klog og snild,
vogt Lys og Ild,
vor Klokke er slagen ti.*

Farerne på landet

Boede man på landet, var der ikke kompakt byggeri, men brandfaren lurede på andre måder. Når asken blev båret ud på møddingen eller uden for huset, kunne en liden gnist fænge stor ild, som et gammelt ordsprog siger.

Hvis man på en stormvejrsgang fyrede med lyng – det almindeligste brændsel på hedeegnene, der dækkede det meste af Jylland – og der var stærk træk gennem skorstenen, kunne gnister flyve ud på taget, måske på et nabohus, og så gik det galt.

Under et tordenvejr var brandfaren særlig stor. Da måtte man sætte sin lid til højere magters beskyttelse, og det gjorde man. Så blev den gamle salmebog hentet frem og flittigt brugt, mens lynene knitrede over egnen. Forskellige andre værnemidler klyngede man sig også til. F.eks. var det

almindeligt at stoppe en Tordensten (et forstenet søpindsvin) eller en Tordenkile (en flintøkse) ind under taget. I skorstenshammeren i aftægtsboligen i frilandsmuseet ved Herning Museum ses skåret et kors, uden tvivl i håb om at beskytte hjemmet, også mod ild.

Tiggede »te Brå'nd«

I byerne kunne håndværkernes lav som nævnt (måske) træde hjælpende til, men på landet var man overladt til slægtninges, naboers og venners støtte. Her var hjælpsomheden til gengæld stor. Først gjaldt det om at få tag over hovedet, derefter begyndte de brandlidte forfra med at samle det nødvendige indbo lidt efter lidt.

Museumsforstander H.P.Hansen, Herning, har fortalt om, hvordan folk, der ved brand havde mistet alt, drog rundt i sognene og tiggede »te Brå'nd«:

Nogle havde en højtidelig skrivelse med, attesteret af præsten, når de samlede ind. Penge var der få af, og bidragene var små; men krummer er også brød eller, som Kjælle Kasper lod skrive på sit bønsskrift, da han sammen med en svensker gik rundt »o sam'lt te Brå'nd«: Husk, mange bække små, gør en stor å!

Kaspers hus var dog ikke, som han foregav, brændt, for han havde aldrig ejet et, men de to gavtve manglede penge til brændevin. Det gjorde en anden original, Søren Hampen, også, men han var nok så ærlig. Da man spurgte: Hvornår er huset brændt? svarede han: »Ja, den er i grunden ikke brændt endnu – men o Ti'esda ska'n band'erno'fut aw'!«

Et brandbrev

Dette at gå rundt med tiggerstaven var iøvrigt noget helt legalt, for i Christian V.s Danske Lov fra 1683 blev der pålagt gensidig støtte, hvis en bondegård eller et hus brændte.

Den brandlidte kunne også få udstedt et »brandbrev« af øvrigheden som bekræftelse på, at indehaveren af brevet var værdigt trængende og havde lov til at modtage en skærv af barmhjertige mennesker i et nærmere begrænset område – et ydmygende og iøvrigt dårligt fungerende system, for i reglen kom der som antydning ikke særlig meget ud af det. Men hvad kunne man gøre?

Man kunne f.eks. stramme de bestemmelser, der tog sigte på at forebygge brand, ved at forbyde stråtag i byerne, give regler for bebyggelsens tæthed og stille krav om bedre tilsyn med skorstene og ildsteder. Endvidere kunne man kræve et beredskab i tilfælde af brand i form af ordentligt slukningsmateriel og passende mandskab. Et egentligt brandvæsen var det dog endnu for tidligt at tænke på.

Bygningerne var vigtigst

Endelig kunne man oprette »brand-casser«, dvs. skabe mulighed for at brandforsikre bygningerne. Tag over hovedet var naturligvis det vigtigste for folk i et koldt og fugtigt klima. Bohave, brugsgenstande og andet

Brandforsikrings Anordning

for

Landet i Danmark.

Christiansborg Slot den 29de Februarii 1792.

København,

trykt hos Directeur P. M. Hopffner, Hans Kongelige Majestæts
og Universitetets første Bogtrykker.

løsøre måtte komme i anden række. Derfor var det naturligt, at man først tænkte på at oprette brandkasser for bygningerne. Herved ville man afbøde de værste økonomiske tab, der fulgte i kølvandet på brandene, og samtidig sikre, at nedbrændte huse hurtigere ville blive genopført.

Tanken var allerede fremme før Københavns brand i 1728, men det kneb med opbakningen. De uhyggelige døgn, der lagde to femtedele af hovedstaden i ruiner, åbnede imidlertid øjnene hos byens borgere, og den første brandkasse blev oprettet tre år senere, altså i 1731.

Københavns Brandforsikring

Christian VI havde som kronprins selv oplevet den forfærdelige katastrofe, og en af hans første handlinger efter tronbestigelsen var at underskrive en anordning om oprettelse af »Københavns Brandforsikring« dækkende hovedstaden.

Men hvad med købstæderne i provinsen, og hvad med bygningerne på landet, hvor 80 pct. af Danmarks befolkning på det tidspunkt boede?

Der blev gjort spredte tilløb i enkelte købstæder, men der skulle gå 30 år, før købstæderne fik deres egen brandkasse. Forklaringen er, at de enkelte husejere her ejendommeligt nok viste en forbløffende ringe interesse.

Men staten så anderledes på sagen. Gang på gang havde den måttet tilstå skattelettelser til brandhærgede byer, for at borgerne kunne klare genopbygningen. Desuden var der i stort omfang udlånt offentlige midler i købstædernes huse, og de panter var ikke meget værd efter en storbrand.

Købstæderne kommer med

Staten led på den måde et dobbelt tab. Derfor måtte der gribes ind, og i 1761 kom den brandforsikringsanordning, der skulle gælde i købstæderne. Når folk ikke forstod, hvad der tjente til deres eget bedste, måtte man handle på deres vegne! Derfor skulle forsikringen være både tvungen og gensidig.

De første brandforsikringselskaber blev oprettet ved kongelige anordninger under enevælden. Her er den anordning, der gælder for »Landet i Danmark«, og ved hvilken »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger« blev oprettet.

Anordningen åbnede mulighed for, at landbrugsejendomme kom ind under forsikringen, og det benyttede nogle bønder sig af. Men efterhånden gav det anledning til gnidninger mellem land og by. Var det bønderne, der betalte til byerne, eller var det omvendt? Efter endnu 30 års forløb løstes det stridspunkt ved, at der kom en anordning om forsikring for bygninger på landet. Den var også gensidig, men det stod enhver ejer af en landejendom frit, om han ville have sine bygninger forsikret eller ej.

Men selv om der ikke var forsikringstvung, blev det almindeligt, at man lod sin ejendom forsikre. Det varede derfor ikke længe, før »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger« overfløj både »Københavns Brandforsikring« og »Købstædernes almindelige Brandforsikring« i størrelse med mere end halvdelen af landets ejendomme forsikret i selskabet, det, der nu kendes som Alm. Brand af 1792.

*Løsøre kunne
sjældent reddes*

Forsikring af løsøre var i begyndelsen slet ikke inde i billedet. En forklaring var måske, at dels var det meget sparsomt, hvad man havde af indbo og gangklæder, dels var redningsarbejde meget besværligt. Dørene i husene, både de indvendige og udvendige, var meget smalle og bohavet af svære dimensioner – store, tunge kister, dragkister med skænk, dobbelt-skabe osv. Altsammen ting, som man på forhånd måtte afskrive, hvis ilden havde fået fat i et stråtækt hus.

Men efterhånden som velstanden steg, navnlig i købstæderne, og man fik mere luksuspræget bohave, ja måske endda prydenstande i sølv, kobber, messing og tin, steg interessen for at sikre disse ejendele, hvis det skulle gå galt.

*Første
løsørebrandkasse*

Derfor dukkede den første løsørebrandkasse op i 1778, men der skulle gå mere end et halvt århundrede, før Jylland fik sin første. Det skete i Vejle i 1835, og det blev starten på en lang række små lokale brandkasser, der i de følgende årtier dukkede op, spredt ud over hovedlandet.

»Hammerum Herreds Gjensidige Brandforsikrings Forening«, hvis start og udvikling gennem 150 år denne bog skal give et rids af, var nr. 7 i rækken i Jylland, da den så dagens lys i 1844.

Umiddelbart før var der i Ringkøbing amt kommet løsørebrandkasser i Ulfborg-Hing herreder i 1841 og i Hjern-Ginding herreder i 1843. Efter Hammerum herred fulgte Skodborg-Vandfuld herreder i 1845 og Bølling-Nørre Horne herreder i 1847. Disse fem løsørebrandkasser dækkende de ni herreder i landets geografisk største amt er altså alle fra 1840'erne.

Et nyt ord: forening

Det er værd at lægge mærke til, at med den nye »forening« er det allerførste gang, dette ord dukker op her på egnen. Foreninger fandtes overhovedet ikke. Hammerum Herreds Landboforening, der ellers i manges bevidsthed står som egnens ældste og en nestor blandt organisationer, blev først dannet to år efter, og i øvrigt hed den ikke noget med forening, men »Filiallandhusholdningsselskabet for Hammerum Herred«.

Hammerum Herreds Brandforsikring kan altså ikke alene gøre krav på at være egnens ældste sammenslutning, hvor folk »forenede« sig, men også at være den, der bragte et nyt ord og begreb hertil.

I slutningen af forrige århundrede opstod foreninger til gengæld så hastigt og i så stort et antal, at nogle har kaldt tiden fra 1880 til 1910 for »foreningstiden«.

*Kært barn – mange
navne*

Det lange navn Hammerum Herreds Gjensidige Brandforsikrings Forening var dog så besværligt, at det i daglig tale hurtigt blev forkortet til det mere mundrette Hammerum Herreds Brandforsikring. Men iøvrigt gælder her som i andre sammenhænge, at kært barn har mange navne. Man støder nemlig i tidens løb også på »Brandassuranceforeningen for

Det er ikke mange 150-årige, der på dato kan fastslå sin fødselsdag, men her står det sort på hvidt: 19. september 1844.

rørlige Eiendele i Hammerum Herred«, »Hammerum Herreds Brandforsikringsselskab G/S« og »Hammerum Herreds Gjensidige Brandforsikringsselskab for Løsøre«, det navn, som nu er det officielle.

I det følgende vil vi dog for nemheds skyld holde os til Hammerum Herreds Brandforsikring eller slet og ret brandforsikringen.

At det var folk med fremsyn og tro på sagen, der gik foran, kan der ikke herske tvivl om, for det var jo en ny sag, der skulle vindes gehør for, og ikke mindst vestjyder er kendte for gerne at ville have tid til at tænke lidt over tingene, inden de siger ja. Derfor har der nok været stillet krav til både tålmodigheden og den tidsmæssige offervilje.

Hvem der tog initiativet, hvor mange medlemmer, der var, eller hvem der valgte ledelsen, som benævntes Directionen, berettes der mærkeligt nok intet om i den allerførste protokol, der stadig opbevares sammen med alle de efterfølgende, et bevis på, at den gamle brandkasse altid har passet omhyggeligt ikke alene på sine penge, men også sine arkivalier.

*Hovedbøgerne
fortæller historie*

Blandt de sidste er alle hovedbøgerne, hvori er indført medlemmerne gennem tiden og de forsikringer, de har tegnet. Disse bøger må være en skatkiste for slægtsforskere og sognenes lokalhistorikere. På deres sider kan man nemlig følge de enkelte gårde gennem ofte mange slægtled, og tilføjede noter er ofte oplysninger af personlig karakter, f.eks. »En datter og søn fører gården videre«, »Hun er som enke flyttet til Aulum. Gift i 1872. Som enke gift igen i 1875« osv.

En af disse hovedbøger fortæller også, at »hedekongen« Søren August Fjelstrup på Sindinggård har underskrevet for Søren Staldkarl og mange andre. Måske har de ikke selv været i stand til at skrive; det er vel tænkeligt.

Skoleloven af 1814 fastslog ganske vist det princip, at ethvert barn skulle bibringes elementære kundskaber i at læse og skrive og regne, men både 1814-loven og senere love var meget længe om at slå igennem, så det er ikke sikkert, at Søren Staldkarl og de andre på og omkring Sindinggård, som Fjelstrup hjalp, har nået at få gavn af den, mens de var børn.

Interessant er det også at se, hvordan gårde i begejstring over den frie forfatning i 1849 får nye navne og f.eks. kommer til at hedde »Friheden« eller »Frihedsminde« – og hvordan man som enke eller enkemand så hurtigt som overhovedet muligt sørgede for at blive gift igen. At være alene var en næsten umulig situation i et bondehjem på heden, derfor skaffede man sig så hurtigt som muligt en ny kone eller en ny mand.

Andelsprincippet var på det tidspunkt i 1844 endnu ikke praktiseret herhjemme – den første brugsforening finder vi i Thisted i 1866 – men der var alligevel megen sandhed i det, når det ved en senere jubilæumsfest blev sagt, at »en brandkasse er som en slags andelsselskab«.

Selve ideen med gensidig forsikring (en for alle og alle for en) byggede jo på det senere andelsprincip om, at udbyttet af virksomheden skulle gå tilbage til medlemmerne, at medlemmerne direkte eller ved valgte repræsentanter styrede foreningen efter reglen 1 mand = 1 stemme, og at foreningen stod åben for nye medlemmer, der ønskede at forsikre sig.

Ikke engang foreningens første love er indført i protokollen, der på den første side kort og lakonisk fortæller:

Nærværende af 284 Blade bestaaende og gjenemdragne og med Segl forsynede Protocol autoriseres herved til Forhandlingsprotocol ved Hammerum Herreds Brandassurance Forening den 19. september 1844.
Hunderup B. K. Øllgaard Jens Thygesen N. Birkebæk

De fire underskrivere kendtes alle som ansete folk på egnen, Niels Hunderup var herredsfoged og kancelliråd, og som politimyndighed på stedet

*Byggede på
andelsprincippet*

*Herredsfogden var
formand*

Tidens tand er ikke gået sporløst hen over de gamle protokoller og hovedbøger, der med stor omhu opbevares under lås og slå. Og naturligvis har et brandforsikrings-selskab også sine arkivalier omhyggeligt brandsikret.

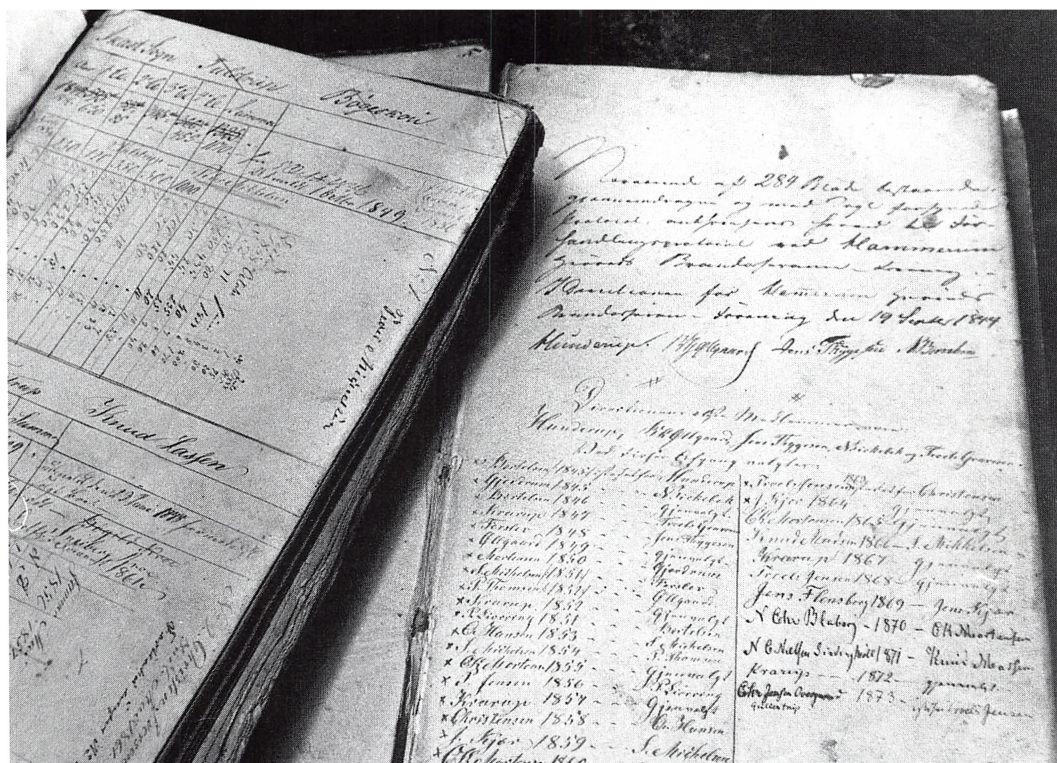

var det ret naturligt, at han fik hvervet som brandkassens første formand. De tre store kasser for bygningsbrand var dengang offentlige institutioner. Det var kongen, der havde oprettet dem ved anordninger, og det var hans embedsmænd, der ledede dem. Ude i lokalområderne var det kongens embedsmænd og herredsfogederne, der stod for den daglige drift og skulle sørge for inddrivelse af præmierne – eller kontingenterne, som de blev kaldt.

Ud fra dette mønster var det sikkert helt naturligt, at herredsfoged Hunderup blev formand, nu da man ville forsikre også løsøret. I den første brandkasse i amtet, Ulfborg-Hing, stod det ligefrem i lovene, at herredsfogden skulle være fast medlem af direktionen.

Hunderup var vendelbo, og efter sin juridiske eksamen var han i ni år

Hunderup

Til højre ses den første side i den første forhandlingsprotokol fra 1844. Til venstre den første side i den ældste hovedbog.

sorenskriver (underdommer) på Færøerne, inden han i 1841 udnævntes til herredsfoged og skriver i Hammerum herred. Året efter købte han gården Nørholm lidt nord for Herning (omkring den nuværende Maribovej), og i den forbindelse flyttede han herredskontoret fra Tinghuset ud på gården og altså væk fra Herning, en disposition, der vakte nogen utilfredshed, bl.a. fordi folk med ærinde på herredsfogedkontoret nu ikke mere ved samme lejlighed kunne læske ganen med de berømte »Bjæsker« på gæstgivergården »Christiansminde«.

Da Hunderup blev gjort bekendt med dette noget prekære problem, gav han egenhændigt og nok ikke ganske efter reglerne (i hvert fald efter toldvæsnets mening) købmanden Troels Gravesen på nabogården »Vesterholm« tilladelse til udskænkning og beværtning, så herredsfogedkontorets kunder ikke skulle savne mad og drikke i mangel af en nærliggende kro.

Denne forstående handling stemmer godt med den almindelige opfattelse af herredsfogden som en kraftig, livlig og i enhver henseende hæderlig og forretningsdygtig mand. I selskabslivet skal han have været meget gemytlig og i det hele taget afholdt af alle.

B. K. Øllgaard

Det var altså en central og populær person, brandkassen havde fået som sin første formand, men desværre blev hans virke på posten kun kort. Godt et halvt år efter udnævntes han til herredsfoged og skriver i naboretskredsen Tyrsting-Vrads, og formandskabet gik nu over til den næste af underskriverne, eksamineret jurist Balthazar Krarup Øllgaard, der som ung mand havde købt gården Tanderup. Han var en anset, betroet og meget afholdt prokurator (sagfører) der fik en mængde tillidshverv, bl.a. som tiendekommissær og forligskommissær. Formandsposten i brandkassen beklædte han i syv år til 1852, da han døde af tyfus.

Første brandskade

Den første generalforsamling blev bekendtgjort ved kirkestævne; den fandt sted på Tinghuset 23. maj 1845. I efteråret samme år behandlede man den første brandskade, lynet var slået ned i Ane Jensdatters hjem i Trælund og skaden var vurderet til 46 rigsbankdaler. Så mange penge havde man ikke nået at få i kassen, men pengene blev lovet udbetalt, »saa snart de kan indkomme«.

Tiden

Vi er altså i 1844-45, en fjern periode i vor bevidsthed, men hvor fjern? Flest er vel tilbøjelige til at tidsfæste den ud fra 1. slesvigske krig 1848-50 og grundlovens vedtagelse i 1849. Men stiftelsesåret 1844 var helt præcist også året, hvor professor N. C. Flor, Rødding, åbnede den første danske folkehøjskole, hvor rigets første jernbane Kiel-Altona åbnedes, hvor aviserne for første gang omtalte kunstige tænder, hvor konvolutter med gummi kom i brug, hvor billedhuggeren Bertel Thorvaldsen døde i Det kongelige Teater, og hvor den første udstillingsdukke til reklamebrug kunne ses i Vimmelskaftet i København hos modehandlerinde Louise Rasmussen (senere grevinde Danner).

Og 1845 var året, hvor brygger J. C. Jacobsen fremstillede det første undergærede øl, hvor H. C. Lumbye i det i 1843 åbnede Tivoli lancerede »Champagnegaloppen«, og hvor Orla Lehmann ved det senere så berømte studentermøde i København holdt en ildnende tale, og forsamlingen til slut svor troskab »i liv og død« mod det nordiske fodbroderskab.

Enevælde og kolonidrømme

Danmark med et befolkningstal på 1,35 mill. (og 11 af de nymodens dampskibe) havde stadig både enevælde og kolonidrømme, selv om Trankebar og de andre danske etableringer på det indiske fastland det år blev solgt til England. Korvetten »Galathea«, der var på jordomsejling for at vise Dannebrog, stævnede nemlig undervejs mod øgruppen Nicobarerne i det indiske ocean og hævdede her dansk højhedsret!

I landbruget herhjemme gærede det; man rejste sociale krav. Et kongeligt cirkulære opfordrede amtmændende på Sjælland til at holde øje med de to bondeførere Rasmus Sørensen og Peter Hansen Lundby. Da det

ikke hjælper, udstedes Bondecirkulæret, der forbyder møder om bøndernes retsforhold, et overgreb, der fører til alliance mellem bønderne og byernes nationalliberale, der krævede en fri forfatning.

Ni tiendedele var hede

Dette røre er dog måske knapt blevet registreret på disse midt- og vestjyske egne, der i mere end én henseende lå fjernt fra hovedstaden og frihedskræfterne. Aviser var næsten ukendte – i hvert fald havde man ingen lokale – og samfærdslen meget sparsom. Desuden havde man mere end nok med at skaffe sig det daglige udkomme.

Det var først i begyndelsen af 1800-årene, hedeopdyrkningen var begyndt for alvor – for at forstærkes under Enrico Dalgas i sidste halvdel af århundredet. Derfor lå milevide strækninger her ved århundredets midte hen som øde og vidtstrakte lyngheder, områder, hvis særpræg og skønhed kun digterpræsten i Spentrup, St. St. Blicher, havde blik for. Eksempelvis kan nævnes, at i 1833 var kun en tiendedel af Hammerum herred med sine 215,000 tønder land under plov, og sogne med 95 pct. hede var intet særsyn.

Det sorte Jylland

Prædikaten det sorte Jylland var ingen overdrivelse, og en præst noterede mistrøstigt: »Der gives halve, ja hele Mile, hvor intet Menneske bo«. Og en kaldsbroder beklagede sig over, at han så langt øjet rakte ikke så andet end sort hede.

Hvad Ringkøbing amt før Dalgas rummede af opdyrket og frugtbar jord, var altså lettere at opregne end det modsatte. Kun Limfjordslandet var under plov sammen med Vesterhavssognene inden for klitterne, ikke mindst omkring fjordene, og endelig de områder, som Storå og Skjernå og disses større og mindre tilløb afvandede.

Men allerede inden Dalgas tog fat, noterede han sig strøg, hvor hedeopdyrkning havde givet positive resultater. Således betragtede han Rind sogns sydlige del som en oase i heden, og landet omkring Herning får denne antegnelse:

»Fra hvilken side man end kommer til Herning, må man drage lange strækninger over den vilde hede, men så fremtræder Herning og den nærmeste omegn med sine veldyrkede, frugtbare tofter og sine blomstrende haver som en så meget mere smilende og tiltrækkende oase, hvor der i modsætning til hint øde bevæger sig et muntert og friskt liv«.

Han nævner som sin overbevisning, at jorden her kunne være den frodigste i Danmark, dersom der var skov og hegn, og angiver 10 kvadratmil mellem Ikast-Snebjerg-Holstebro-Borbjerg som opdyrket i 1866.

Men fra gæstgivergårdens have i Herning så han mod syd mod Knudmose over et lynghav uden ende, og da han nåede til Sunds, mødte han mod nord, nordvest og nordøst 4 mil (30 km) store hedeblader uden afbrydelse.

En gårdbrand på sit højeste.

De væsentligste spor efter mennesker var de talrige og sandede hjulspor, der gennemkrydsede landskabet, og som forbandt de få landsbyer og ensomt beliggende gårde. Træer og skove fandtes næsten ikke, men urfuglen, hjejlen og hedelærken stødte man hele tiden på. Kun ved nøjsomhed og vedholdende arbejde fra tidlig morgen til sen aften formåede hedeboerne at gøre heden nyttig, men til gengæld ofte i en sådan grad at der kunne herske en ganske solid velstand. Uldbindingen bidrog også hertil.

Afspejler egnens historie

De fleste ejendomme lå, som den tids hederejsende anfører, langs vandløbene, og de gamle brandprotokoller bekræfter det, for de første medlemmer i Hammerum Herreds Brandforsikring finder man i Rind og Arnborg ved Rind å og i Skarrild og Sdr. Felding ved Skjern å. Siden kom faste veje og endnu senere jernbaner og skabte muligheder for, at folk kunne slå sig ned i nye områder som stationsbyfolk eller bønder.

Egnens historie afspejles i det hele taget hele vejen gennem Hammerum Herreds Brandforsikrings 150-årige historie, hvis man lægger øre til de gamle optegnelser. I vort eget århundrede kan man år for år følge ikke alene samfundets, men også teknikkens udvikling, fra radio over sort-

hvidt fjernsyn til farvefjernsyn og video, fra cykler over motorcykler og knallerter til biler, fra selvbindere over traktorer til mejetærskere, malke-maskiner, køletanke og vandingsanlæg. Ja, kigger man efter på de sidste blade, vil man se, at den første skade på et EDB-tastatur er anmeldt i 1990 og erstattet med 1300 kr.

*17 huse og 100
indbyggere*

Herning var på det tidspunkt – vi er stadig omkring 1845 – en såre beskeden samling huse. Det første hus i den nye by, Tinghuset, hvor den nye brandforsikring altså holdt sin første generalforsamling, var blevet opført i 1827. Det næste var et apotek i 1832, Christiansminde kro i 1839, distriktslægebolig i 1843 og postkontor i 1853. Et par købmænd og nogle handlede slog sig også ned langs markvejen, der var ved at udvikle sig til en bygade. Snart kaldtes den nye bebyggelse på 17 huse Herninggade i modsætning til landsbyen Herning 2 km længere mod vest omkring den gamle kirke. Indbyggertallet i Herninggade var da knap 100 mennesker.

Under disse i alle henseender beskedne forhold var det, den nye brandkasse skulle til at virke, og det kan vel ikke undre, at Ane Jensdatter i Trælund måtte vente lidt på at få sine 46 rigsbankdaler efter det triste lynnedslag, der havde gjort det af med hendes hus. Man var jo begyndt på helt bar bund uden nogen kapital i ryggen (hverken bank eller sparekasse kendtes), kun med den gode vilje til at yde hinanden gensidig hjælp »om Broders Huus vorder brent«.

*H. P. Hansens
festskrift*

Museumsforstander H. P. Hansen udarbejdede ved 100 års jubilæet i 1944 et festskrift, »Vogt lys og ild«, hvori han indgående omtaler de første hundrede år – de personer, der indvalgte i bestyrelsen, de vedtagelser, der traf, de erstatninger, de godkendte, og de regnskaber, de fremlagde på de årlige generalforsamlinger.

Denne grundige gennemgang skal ikke gentages ved denne lejlighed, hvor interessen må samle sig om de sidste 50 års historie. Men nogle karakteristiske træk fra de første to trediedele af forsikringens liv kan nok alligevel fortjene at blive genopfrisket, også for at forstå den sidste trediedel.

Fond oprettes

Det synes ret hurtigt at være blevet klart for ledelsen og medlemmerne, at uden en kapital i ryggen kunne brandkassen ikke bestå. Derfor besluttedes i 1847, at medlemmerne skulle betale 10 skilling for hver 100 rigsdaler (hver rigsdaler var lig med 96 skilling) de havde forsikret for, til en fond, hvorfra erstatning kunne udredes, hvis der ikke var nok i den kasse, hvori kontingentet og nye medlemmers indskud indgik. Alligevel skulle der gå 10 år, før der var oparbejdet en fond på 2000 rigsdaler.

Løsøre i 20 klasser

Til at begynde med inddeltes de forsikrede genstande i fire klasser, men allerede efter en halv snes års forløb gik man over til en mere nuanceret

Ikast Sogn.		Tulst		
År.	1 ^o Cl.	2 ^o Cl.	3 ^o Cl.	4 ^o Cl.
1844	595 ^{sk}	85 ^{sk}	345 ^{sk}	200 ^{sk}
1846	630	85	—	45 ^{sk}
1849	230	120	350	30

Ved de første forsikringer var løseret inddelt i fire klasser, og en ejer forsikrede kun det, han ønskede erstattet. Senere skete en deling i 20 klasser. Her er den første side med Ikast sogn i den ældste hovedbog.

opdeling i 20 klasser. Så kunne man forsikre det, man eventuelt gerne ville have erstattet, og udelade resten, som man følgelig heller ikke skulle betale præmie for. De 20 klasser strækker sig lige fra »Meubler, Effekter og Bøger« over »Vogne, Sele- og Ridetøj« til »Hør, Uld og uldne Varer« og »Smør, Ost, Kjød, Flæsk og Fisk«. Tilsammen giver listen et godt indblik i, hvordan man på sådan en hedegård havde indrettet sig. Tilsyneladende kunne man klare sig i lange tider uden at skulle til hverken købmand eller smed. Man havde sine egne mejeriredskaber, sit eget håndværksgrej, og klasse 10 hedder »Colonialvarer, Viin og Brændeviin«.

Mens man ikke mærker noget til Treårskrigen 1848-50 i forhandlingsprotokollen, har »Slavekrigen« sat sig et lille spor. Den »brød ud« i foråret 1848, da et rygte om, at slesvigholstenerne havde sluppet slaverne, dvs. tugthusfangerne, i Rendsborg ud, vakt panik i Jylland. Befolkningen bevæbnede sig med alt til rådighed stående.

Der var derfor på den halvårige generalforsamling forståelse for situationen, da det blev meddelt, at Laust Johansen, Hagelskjær i Ikast, øn-

Helmuth Krarup, formand 1852-74.

J.P. Michelsen, Snejbjerg, formand 1874-1914.

skede at blive indmeldt i foreningen, »men de sidste dages foruroligende rygter havde foranlediget, at han ikke havde fået assurancen i stand.«

Nyhederne, eller rettere rygterne, spredtes ved den lejlighed som en steppebrand, men ellers kunne det godt være noget af et problem for det nye foretagende at få meddelelser rundt til medlemmerne. Blandt de udgifter, man havde, før der var daglig postgang og lokale aviser – Danmark fik sit første frimærke i 1851 – var derfor budleje. I 1850 blev betalt 3 mark og 8 skilling til de bude, der gik på bestemte ruter med breve og meddelelser til folk. De har sikkert bragt bud til f.eks. møller Niels Kragelund »og Godtfolk« i Hjøllund ved Arnborg, for møllen her var mellem de første, der i 1844 blev meldt ind under den nye forsikrings faner.

Regnskabet for 1850-51 ses offentliggjort i »Ringkjøbing Avis«, men da Herning fra 1867 fik en avis – forløberen for det senere Herning Folkeblad – averterede man naturligvis fremover lokalt.

Desuden blev kundgørelser læst ved kirkestævne. Oprindeligt synes denne oplæsning at have været gratis som en service over for sognebørnene efter højmessens søndag formiddag, men fra 1881 til 1914, da denne post nævnes sidste gang, måtte der betales 41 øre for oplæsning ét sted og én gang. Denne »bekjendtgørelse« synes at have været en formel sag i lighed med vore dages meddelelser i Statstidende.

Prokurator Øllgaard på Tanderup var som nævnt død af tyfus i 1852, og

*Kundgørelser ved
kirkestævne*

Helmuth Krarup

derfor måtte brandforsikringen have ny formand. Det blev cand. phil. Helmuth Krarup i Skibild. Han var søn af en sjællandsk præst og kendt landøkonom, og hans mor var en kusine til N. F. S. Grundtvig. Efter nogle års teologistudier ved Københavns Universitet – det krævede traditionen i familien – brød han af og drog til Tyskland for at studere landbrug, en interesse han fra barn var vokset op med.

Efter hjemkomsten var han lærer ved Chr. Flors højskole i Rødding og her eller i hertugdømmerne mødte han Johanne Kaysen, der som 14-årig var blevet forældreløs. Hun var med en solid arv et godt parti, og efter giftermål i 1846 købte Helmuth Krarup Skibildgaard for 3600 rigsdaler. Af arven har der endda været et passende overskud, så parret året efter kunne opføre et herskabeligt stuehus.

Snart begyndte tillidshverv at samle sig om den begavede mand. Han blev landvæsenskommissær, tiendekommissær, forligskommissær m.m., og altså også formand for brandforsikringen, en post han beholdt i 22 år til 1874. I mellemtiden var han blevet udnævnt til kancelliråd, en titel uden embede, men ret eftertragtet og med rang under justitsråd.

Så ned på jævne folk

Det synes dog som om både han og hustruen havde lidt svært ved at omgås jævne folk (fruen så ned på en bondeopkomling som Niels Mouritsen i Vildbjerg: »Det er svært, så snart en bonde kan blive til noget«), og i 1874 affærdigede Krarup temmelig arrogant nogle lovændringer, som medlemmer havde foreslået i brandkassen. »Directionen«, dvs. forretningsudvalget, med Krarup i spidsen ønskede en anden udformning, hvis der endelig skulle laves om. Diskussionen bølgede længe frem og tilbage, men pludselig meddelte Krarup så, at han ønskede at fratræde.

At der var en lille paladsrevolution på vej i foreningen, kan kun svagt skimtes i forhandlingsprotokollen, for den referatførende formand sparede i almindelighed meget på blækket, men der er grund til at tro det. Krarup havde nemlig udtalt, at en bondemand ikke kunne føre en protokol, og det var nok for skrap kost for de fleste.

J. P. Michelsen

Det viste sig iøvrigt også, at Jens Peter Michelsen, Snejbjerg, der blev valgt som ny formand, med stor dygtighed forstod at lede brandforsikringen i 40 år indtil 1914. Han var en begavet og fremsynet bonde, der drev det vidt og fik en mængde tillidshverv som sognefoged, sognerådsformand, amtsrådsmedlem, sparekasseformand og meget mere, en indsats, der er blevet mindet gennem den granitsten med broncerelief, der er opstillet på pladsen foran Snejbjerg kirke. Han døde i 1922.

Kun otte formænd

Selv om de 40 år, J. P. Michelsen sad på formandsposten, betegner en rekord, er det bemærkelsesværdigt så få formænd, der har været gennem de 150 år, nemlig kun otte. Hvis ikke de to første på grund af forflyttelse

og dødsfald var kommet til at virke i så korte perioder, ville man endda have kunnet klare sig med endnu færre.

Formandslisten ser således ud:

Herredsfoged, kancelliråd Niels Hunderup, Nørholm, 1844-45 (1 år)
Examinatus juris Balthazar Krarup Øllgaard, Tanderup, 1845-52 (7 år)
Cand. phil. Helmuth Krarup, Skibild, 1852-74 (22 år)
Gårdejer J.P. Michelsen, Snebjerg, 1874-1914 (40 år)
Gårdejer og sognefoged Kristen Iversen, Pedersgaard, Tjørring, 1914-43 (29 år)
Gårdejer og sognefoged Niels Knudsen, Ilskov, 1943-63 (20 år)
Gårdejer Alfred Karstoft, Pedersgård, Tjørring, 1963-79 (15 år)
Gårdejer og byrådsmedlem Poul Søndergaard, Fastrup, 1979-

De lange formandsperioder fortæller om interesse for sagen og om kontinuitet i arbejdet. Og formændenes interesse var ikke affødt af nogen fyrstelig betaling for det administrative og kontormæssige besvær, der som en helt naturlig ting var pålagt dem. Honoraret var nemlig såre beskedent, også målt med datidens alen.

*Først
forretningsfører i
1979*

Det var først i 1979, brandforsikringen antog en egentlig forretningsfører, og det blev næsten helt naturligt den hidtidige formand Alfred Karstoft, der fortsatte på posten helt til 1989. Kontorapparatet havde han samlet hjemme i stuen på Pedersgaard, senere i villaen på Baunevej, Tjørring.

Først under den nuværende forretningsfører Karl Kr. Hansen, Kibæk, er der anskaffet eget skrivebord til forsikringen og indrettet et egentligt kontor, men stadig i forretningsførerens hjem. Administrationsapparatet holdes dog fortsat på et beskedent plan, også hvad lønudgift angår.

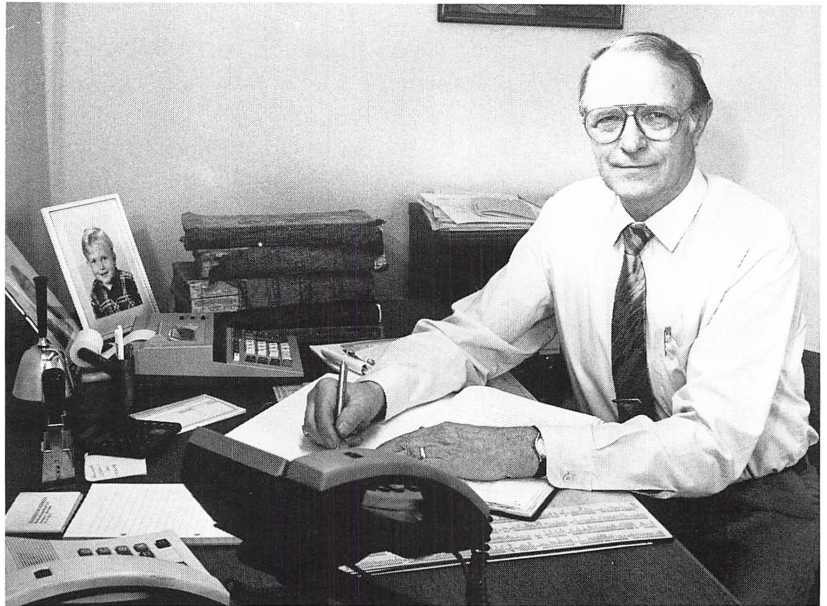
Men også uden store, forcromede facader og dyre reklamekampagner er det lykkedes at skabe en velfungerende forsikring og en sund økonomi. Mon ikke nogle af de store, nu forsvundne eller af andre oplugte selskaber ville have gjort klogt i at have sendt en spejder til Herningkanten i tide?

Støt fremgang

Ved 25 års jubilæet i 1869 kunne Helmuth Krarup fastslå, at foreningen var gået betydeligt frem og havde vundet i omfang og styrke, og ved 50 års jubilæet i 1894 så J.P. Michelsen tilbage på en rolig og god udvikling, ikke i de store spring, men en støt fremgang i antallet af forsikringer og i konsolidering. Kassebeholdningen var på over 20.000 kr., så nu skulle der meget store skader til, for at man ikke kunne klare en assuranceudbetaling på stedet.

Det daglige arbejde foregik på den måde, at bestyrelsesrepræsentanten i

Forretningsfører
Karl Kr. Hansen
ved arbejdsbordet i
foreningens kontor,
Arnborgvej 7, Ki-
bæk.

det enkelte sogn, ofte benævnt distriktsforstanderen, uden de store armbevægelser og tit alene i kraft af den almene tillid, han nød, agiterede for og tegnede policer hos interesserede.

Distriktsforstanderen var som regel også taksationsmand, når det gjaldt om at bedømme en skade. Hvervet var ulønnet, den vestjyske gæstfrihed, han mødte under sine besøg, var hans eneste løn.

En svær opgave

At møde op for at skulle taksere en skade for selskabet har aldrig været nogen let opgave. Ofte kendte taksationsmanden og den brandlidte hinanden særdeles godt, så det kunne være fristende at være lidt rundhåndet, men i et gensidigt selskab måtte der også tages hensyn til helheden.

Hertil kom, at tit var ting gået tabt, som folk fandt uerstattelige. I mange hjem har hvert stykke bohave sin historie. I netop det bestemte år og ved den lejlighed fik de råd til at anskaffe den sofa eller det stueur. Hvert stykke har sin plads i hukommelsen og bliver værnet med kærlighed. Det med at købe på afbetaling lå ikke for de ældre, og tit blev der begyndt helt på bar bund.

Dertil må erindres det forhold, at ting sjældent forældes i ejerens øjne.

»O saa brænd mi nøj Frak, som a fæk te mi Bojel (bryllup) for 47 oer sin'. Den vild a endda saa møj nødde ha wot av mæ«, sagde en gammel mand.

Selv om frakken nok kun havde været i brug ved de mest højtidelige

lejligheder, var det som om et stykke af ham selv nu var borte. Og selv om frakken altså var 47 år gammel, ja, så var den stadig ny!

Taksationsmanden kunne også møde en rørende ærlighed, tit hos de fattigste som Kaj Munk oplevede det hos Johannes i æ Hawbjerre. En fortæller, at hustruen i et såre fattigt hjem kom med sit barnetøj og ikke selv turde afgøre, om det var rust- eller brandpletter, der var på det. (»Jeg konstaterede selvfølgelig straks, at det var brandpletter«).

På et senere tidspunkt gik forsikringen over til at have en eller flere faste taksationsmænd, der har dækket hele herredet svarende til de hel-tidsbeskæftigede taksatorer i de store selskaber. Taksationsarbejdet er i dag så krævende, at der tit må trækkes på hjælp fra særligt sagkyndige, f.eks. maskin- eller bygningskonsulenter.

Bestyrelsen har i alle årene på jævnlige møder, som regel et hvert kvartal, behandlet de indkomne erstatningsbegæringer, hvorefter formanden eller forretningsføreren på foreningens vegne har udbetalt beløbet, en bekvem og kort kontaktlinie uden unødige skrivelser frem og tilbage.

I de fleste tilfælde er ydet det fulde, krævede beløb, men jævnligt støder man på afkortninger, hvor der er vist alt for stor uforsigtighed. I almindelighed har man dog været forstående kulant, kun tobaksrygning har været et ømtåleligt spørgsmål. Mangt et par bukser og manganen en jakke er blevet ødelagt af piber, der ikke var banket ordentligt ud, inden de blev stoppet i lommen.

Da det i 1912 blev indføjet i lovene, at al skade skulle erstattes, uanset hvordan skaden var sket, føjede bestyrelsen senere til, at »ald skade forårsaget ved Tobaksrøgning erstattes ikke«. Ved førstkommende generalforsamling sørgede medlemmerne dog for, at denne tilføjelse blev stemt ned, idet man blev enige om, at skader under 15 kr., der skyldtes tobaksrygning, ikke skulle erstattes. Alligevel kan man 10 år senere støde på en brandskade til 50 kr., der blev afvist »paa Grund af, at Skaden stammede fra hans egen Tobakspibe«.

Et forretningsudvalg på 3-5 personer, skiftevis benævnt direktionen og udvalget, holdt sine egne møder, tit før eller efter bestyrelsens. Undertiden var der en hel del spørgsmål at behandle, til andre havde man god tid til at sidde og nyde »en bede swåt«, mens man drøftede dagens spørgsmål.

Desværre er der ikke overleveret beretninger, heller ikke mundtlige, om de sikkert mange hyggelige småepisoder med spillende vestjysk lune på disse møder, men de har næppe været kedelige.

Fra en anden vestjysk brandkasse, Holmsland og Klittens Brandassurance-Forening, fortælles derimod om, hvad der passerede en dag, da

*Tobaksrygning
ømtåleligt punkt*

*Så kom bajeren
frem!*

forretningsudvalget på tre, en fra Klitten og to fra Holmsland, var samlet hos formanden, der boede på Holmsland. Manden fra Klitten var netop indtrådt i udvalget og som sådan ukendt med situationen og de øvrige to medlemmer.

Formålet med mødet var at modtage de lokale tillidsfolk, derude kaldet brandforstandere, der skulle afregne de af dem indkasserede forsikringspræmier.

Dagen blev nærmest betragtet som noget af en festlig fridag efter en travl, veloverstået høst, og efter tradition blev startet med en ret så god frokost. På bordet stod glas, men intet flydende til dem.

De tre herrer prøvede at få en samtale i gang og følte hinanden lidt på tænderne, og i et ubevogtet øjeblik smuttede der et lille sgu fra klitboen! Formanden lagde kniv og gaffel, rejste sig, så indtrængende på klitboen og udbrød: »A ka ski hør, ta a godt ka hint en bajer«. Dermed var analyseringen af klitboen overstået.

Også lånerforening

I de altså ikke-eksisterende første vedtægter har det sikkert om formålet som i lignende andre brandkasser heddet, at »Assuranceforeningens Øjemed er, at sammes Medlemmer kunne gjensidig og på mindst bekostelige Måde sikre hinanden for Tab ved og i Anledning af Ildsvåde«.

Men brandkassen i Hammerum herred kom i lighed med tilsvarende kasser i den første periode ikke alene til at fungere som assuranceforening, men også som lånerforening, idet medlemmerne kunne låne af kassens midler. Allerede i 1855 vedtog man nemlig, at de midler, der hidtil havde stået i sparekassen i Holstebro (Herning fik først sin egen sparekasse i 1868) skulle gøres frugtbringende ved udlån til beboere i herredet ved selvskyldnerkaution af to gode mænd, når samtlige direktionsmedlemmer vedtog det. De første 600 rigsbankdaler blev straks udlånt mod 2. pant i gårde i Gjellerup og Helleskov.

At denne lånemulighed har været udnyttet til det yderste, kan ses af de gamle referater. Det er uden tvivl resulteret i, at adskillige, der var i økonomiske vanskeligheder, har fået lettet en svær situation. Til gengæld måtte forsikringen af og til, når der var sket en større brandskade, låne sig frem, da dens egne midler altså befandt sig på andre hænder. Det problem klaredes dog uden besvær i de 40 år, J. P. Michelsen var formand. Han var nemlig også formand i Snejbjerg Sparekasse, så han tog bare sin sparekasssekasket på og overførte de nødvendige beløb.

Erstatning: en krone

Hvor få og små pengene var i hine tider, får man mange beviser på, når man læser protokollen. Folk bliver indkaldt, når de skylder nogle få kroner for kontingent. Møder de ikke, eller udebliver pengene, bliver de slettet. Skadeserstatningerne var undertiden også så små, at det – selv om

pengebeløb dengang og nu er usammenlignelige størrelser – synes ubegribeligt. Efter en brandskade i Rødding skole udbetaltes der Thyge Jensen en krone. Og Anders Christensen, Timring, fik samme år fire kroner for to får, der var dræbt af lynet. Måske var det under de forhold flot, at Andreas Jørgensen, Skinderholm, i 1895 tilkendtes en daler for en paraply, der var »beskadiget af Gnister fra Dampskorstenen paa Dampskibet fra Silkeborg til Himmelbjerget«.

Et par dramatiske storbrande aftegner sig i foreningens annaler fra de første knap 75 år. Den første indtraf natten mellem lørdag 10. og søndag 11. september 1856 i Gjelleruplund. Ilden opstod midt om natten i en af udlængerne til sognefoged Chr. Hansens firelængede »Meldgaard«, og i løbet af kort tid var hele gården omspændt af flammer.

Mens beboerne reddede sig ud i sidste øjeblik, sprang ilden videre til naboejendommen kun en alen borte, og i de næste 20 minutter var alt kaos og forvirring. Råbende og forvildede mennesker søgte med fortvivlelsens hast at redde noget ud fra hver sit hus, mens ilden med vindens hjælp forplantede sig vespå til endnu to gårde, hvis stråtag gav rigelig næring til flammerne.

Til sidst var ikke alene Chr. Hansens ejendom, men også Chr. Jensens, Anders Jensens og Sidsel Madsdatters nedbrændt. Den samlede løsoerstatning var på over 1100 rigsdaler.

Herredsfoged Feddersen og Helmuth Krarup, brandforsikringens formand, udgjorde en politiret, der skulle finde frem til årsagen til branden. Resultatet var et chock for egnen: den 61-årige tidligere gårdejer Anders Meldgaard tilstod, at det var ham, der havde sat ild til »Meldgård«, hvor han selv var født, og som han selv havde ejet, men senere afstået til Chr. Hansen, hans svigersøn. Motivet var hævn for et uløst pengeanliggende.

Anders Meldgaard havde engang været en af Gjelleruplunds mest agtede mænd, sognefoged, brandfoged m.m. To gange var han blevet enke-mand, og dette i forbindelse med andre sorger og omvæltninger havde gjort ham stærkt forfalden til brændevin. Under det nyligt afholdte Lund marked havde han sviret og drukket, og den før så ansete mand havde nu i en sen aftenstund indfundet sig, snavset og beruset, i den gård, der før havde været hans egen, for dér – som en anden vagabond – at søge natlogi på høstænget med en brændevinsflaske i hånden.

Ved den efterfølgende retssag idømtes han til livsvarigt strafarbejde, men landsretten nedsatte straffen til 12 år. I dommen indgik, at han skulle betale »Landets almindelige Brandkasse« 4294 rigsdaler og »Hammerum Herreds private Brandassurance Forening« 1124 rigsdaler, de beløb, bran-

Hjælpebidlerne til slukning af brande var i mange år primitive og sparsomme, især på landet, hvor man var henvist til at slukke brændende stråtage ved at lade vandspande og mælkejunger gå fra hånd til hånd.

dene havde kostet de to selskaber. Det fik dog ingen betydning, for Anders Meldgaard døde i fængslet.

Onsdag 4. april 1900 opstod der ild ved bagning i fattiggården i Thorup i Sunds. Da der var stærk østenstorm den dag, forplantede ilden sig hurtigt til tre andre ejendomme, der alle nedbrændte. En nabo, Jens Vestergaard, der hjalp med at redde kreaturer fra en af de brændende gårde, fik så svære brandsår, at han to dage efter døde på sygehuset i Herning. Brandforsikringen udbetalte enken en belønning på 50 kr. og to sølvspisekeer for hendes mands modige indsats. Til de brandlidte blev ydet i alt 8477 kr. i erstatning.

Dette var på linie med, at der ofte, også i forbindelse med andre brandkasser, blev ydet belønninger til folk, der havde vist særlig dygtighed og

stort mod ved at redde løsøre under brande. Det gjaldt tjenestefolk, naboer og også brandlidte selv.

Ved generalforsamlingen i 1889 vedtog man f.eks. at yde et gratiale til Svend Poulsen, der tjente hos en brandlidt gårdejer i Frølund, og til en gammel mand, Ole Nielsen, samme sted. Ole fik 25 kr., karlen 75. »Det vedtoges at udtale, at det mindre gratiale ikke var udtryk for, at foreningen ikke påskønner Ole Niensens indsats lige så højt som karlens, men karlen har under branden spoleret sit helbred«.

Stort heltemod udvist under mange af disse redningsaktioner. Det fremgår af de lakoniske omtaler af motiveringen for tildelingen af et kontant beløb, et par sølvskeer eller et lømmeur. I sommeren 1930 holdt f.eks. Mads Rahbæk og hustru i Arnborg guldbryllup. Der blev fyret så stærkt, at skorstenen brændte ud, og gnister antændte taget. En af gæsterne, P. Skovbjerg, sprang resolut op på taget og kastede sig over ilden, som han kvalte.

Brandforsikringens næstformand, sognerådsformand J. M. Jensen, Snejbjerg, var i øvrigt blandt dem, der gjorde sig fortjent til en belønning. Under en brand i Krogstrup havde han og en boelsmand reddet to sammenbyggede, stråttækte huse fra at brænde, »hvorved store værdier blev reddet«. Uagtet den sidste konstatering kunne der dog i 1916 kun blive 20 kr. til hver.

Tre dragoner finder man også på listen. De var i 1939 indkvarteret hos Niels Birkebæk i Sdr. Felding, da gården brændte efter lynnedslag. Dragonernes indsats var med til at redde samtlige dyr, men selv måtte de se deres ejendele gå tabt. Hver blev takket med fire sølvspiseskeer.

Foreningen måtte jævnligt stramme op på sine vedtægter, præcisere hvor langt man kunne strække sig i henseende til velvilje, men også acceptere, at nye ting holdt deres indtog i dagligdagen. På den anden side ville man med vestjydernes traditionelle lidt afventende holdning somme tider gerne se tiden lidt an.

F.eks. vedtog man i 1856, at den, der bor under 50 alen fra sin nærmeste nabo, ikke kan optages i foreningen »med mindre han lader sine bygninger teglhænge«. I 1863 fik præsten i Skarrild afslag på at få sine kakkellovne forsikret i foreningen, »da Foreningen ikke kan antage en saadan delviis Forsikring.« Og i 1878 kom strømpevævermaskiner på den sorte liste. Dem ville man ikke forsikre, skønt de ellers just på det tidspunkt var ved at holde deres indtog i mange landbohjem, hvor man ellers havde tilvirket bindetøj med de fem pinde. Det samme gjaldt i 1885 strikkemaskiner. De kom dog senere med, så almindelige var de blevet.

I 1886 var det de nye dampmaskiner, man ikke havde særlig stor tillid

En kritisk situation ved enhver brand på landet: Ilden nærmer sig ved brandvæsnetts ankomst stuehuset. Hvert minut er nu kostbart.

Første ødelagte radioapparat

til. Den første dampmaskine på egnen var nogle år før stillet op i spindefabrikken i Vestergade i Herning (senere Herning Klædefabrik) af Poul Andersen, men: »Ingen Forsikring kan antages i en Ejendom, hvor der findes Dampmaskiner eller Dampkjedler. Dog kan Forsikring antages i en Ejendom, hvortil hører Bygninger med Dampmaskiner, naar disse ligger mindst 50 Alen fra hverandre med brandfarligt Tag og 20 Alen med brandfrit Tag«.

I 1895 slår antipatien mod det nymodens køretøj cyklen igennem, og det fastslås, at »sykler« ikke kan forsikres i foreningen. Det ændres dog allerede i 1903, da cykler som anerkendt rørligt gods kan forsikres for 150 kr.

I 1930 nævnes et radioapparat for første gang i protokollen. Laurids Kiilerich i Tved ved Aulum havde andraget om at få erstatning for et apparat, som var ødelagt ved lynnedslag. Man betalte ham 200 kr.

Senere nævnes radioapparater oftere, men de var langt fra så almindelige, som vi i dag er tilbøjelige til at tro. I Herning politikreds ejede kun 13 pct. af husstandene et radioapparat i 1937. Selv om man antog, at hvert apparat i gennemsnit blev aflyttet af fire personer, »vil det sige, at ca.

halvdelen af egnens befolkning overhovedet ikke følger med i, hvad der udsendes af godt og lødigt stof i radioen« skrev Herning Folkeblad, der mente at kunne fastslå, at egnen hørte til landets mest radiofattige.

I 1939 vedtog man at optage malkemaskiner med tilbehør til forsikring, for udviklingen var gået så stærkt på dette område, at man ikke kunne stritte imod længere.

Tillid – til en vis grænse

I de små sager stolede man på folk – til en vis grænse. En barber i Herning fik i 1898 udbetalt 6 kr. men på betingelse af, »at brandlidte afgiver en på Tro og Love edelig Forsikring om, at Skaden er sket af Kakkelovnen og ikke af et Pressejern.« Man ville ikke tages ved næsen – og slet ikke af en barber!

Kunne man slippe for at betale, var det naturligvis altid rart. I 1893 anmodede en mand fra Lind om erstatning for et par træskostøvler, en skovl og et par bukser, der var brændt for ham i Knudmose, men man henviste den bukseløse mand til at søge sin arbejdsgiver, Hedeselskabet, om at erstatte ham det tabte. Dog lovede man at tage sagen op påny, såfremt Hedeselskabet skulle afvise kravet. Det gjorde det, men så fik den bukseløse også de for ham nødvendige remedier.

100 års jubilæum med forbindringer

I 1944 var der lagt op til at fejre 100 års jubilæet så festligt, som det nu lod sig gøre under besættelsens vanskelige forhold. Men uden forhindringer gik det ikke.

Under planlægningen stødte man på det problem, at jubilæumsdagen 19. september faldt på en tirsdag, og den var kødløs på restaurationerne. Det kom man imidlertid over ved at udsætte festen til om onsdagen, men så kom tirsdag 19. september tyskernes aktion mod det danske politi. Ingen havde lyst til at feste under de forhold, derfor blev festen i største hast udsat i 14 dage.

Omsider kunne 200 deltagere da samles på Højskolehjemmet, hvor foreningen gennem 33 år havde holdt sine møder. Formanden, Niels Knudsen, Ilskov, sagde i sin velkomst, at »det er såre urolige tider, og vi er glade for hver dag, der går godt«. Der havde da også været visse betænkeligheder ved at holde fest, men når brandforsikringen som den første forening i herredet fyldte 100 år, mente man på den anden side, at en sådan begivenhed burde markeres.

Festtalen var lagt i hænderne på Jens Fønnesbæk, Assing, der omtalte den beskedne begyndelse. Nu var forsikringssummen nær 100 mill. kr. og reserverne på en kvart million. Han kom også ind på »visse begivenheder« fra den sidste tid og sagde, at 100 års dagen under disse forhold mere var et mindernes jubilæum end en festdag. Vi vil i dag give hinanden håndslag på at stå sammen i de onde tider, vi venter vil komme efter disse.

Kristen Iversen, Tjørring,
formand 1914-43.

Æresmedlem

Gid vi må have kræfter til at komme igennem og gid Danmark må blive frit igen – ord, der spontant blev fulgt af, at forsamlingen rejste sig.

Ved festen blev Kristen Iversen, Tjørring, under hjertelige klapsalver udnævnt til æresmedlem som tak for hans 29 år lange formandsperiode. I alt havde han siddet i bestyrelsen i 41 år, inden han i 1943 trak sig tilbage.

Blandt talerne var branddirektør Jørgensen som repræsentant for Den alm. Brandforsikring. I muntre vendinger skildrede han, hvor vanskeligt det var at konkurrere med et selskab med så billig administration og så lave takster. Men han tilføjede: I har altid været meget billige men derved har I været med til at gavne herredet.

Festen, hvor flere berettiget hævdede, at den gamle brandkasse ikke som andre 100-årige fremtrådte som en skrøbelig person, men frisk og livskraftig, sluttede på et tidspunkt, der også bar præg af situationen: klokken 17. Man skulle nå hjem inden spærretid og mørklægning. Men alle var glade for festen, der kom som en rar afbrydelse i kartoffelarbejdet, som en udtrykte det.

Besættelsestiden

Besættelsestiden har ellers i protokollen ikke efterladt sig mange spor. En mand i Kølkær anmodede om erstatning for en lysekrone, der faldt ned ved lufttrykket fra et bombenedslag, men der var ikke rigtig nogen beviser, så han fik afslag.

Derimod kunne man ikke komme uden om en brand hos Thomas Fønnebæk, Volsgård. Den var uden tvivl forårsaget af tyske soldater. Men i

*Folk passedede på
tingene*

sådanne tilfælde skulle regningen gå videre til krigsforsikringen. Dette statslige organ tog dog sin tid til arbejdet. Først fem år efter meldes Thomas Fønnesbæk at have modtaget de 3388 kr., der tilkom ham.

Da man efter krigens afslutning gjorde omfanget af krigsskader op, viste det sig, at 62.000 erstatningskrav blev rejst. De samlede erstatningsbeløb kom til at beløbe sig til 209 mill. kr.

På skadeforløbet i almindelighed fik besættelsen den virkning, at skaderne og dermed erstatningsbeløbene i begyndelsen reduceredes mærkbart, hvilket især skyldtes øget agtpågivenhed over for alt, hvad der kunne give anledning til brand.

Man vidste, at manglen på bl.a. byggematerialer kunne gøre det næsten umuligt at genopføre et nedbrændt hus, og det førte helt naturligt til øget forsigtighed – og dermed også færre løseskader.

Ret hurtigt begyndte dog følgerne af manglende vedligeholdelse og brugen af primitive ovne og dårligt brændsel at virke i modsat retning, og stort set kom de to modsatrettede tendenser til at opveje hinanden.

*Nej til regninger fra
brandvæsnet*

Et gammelt stridspunkt fandt i mange år ikke nogen løsning, Herning byråds brandudvalg fremsendte efter hver udrykning til et af Hammerum Herreds Brandforsikrings medlemmer et andragende til foreningen om at

Når der var ildløs på landet, var det den lokale brandfogeds opgave at lede slukningsarbejdet med de primitive midler, der fandtes på stedet. I 1927 sluttede Herning imidlertid aftale med kommunerne i Hammerum herred om at overtage slukningsarbejdet på landet. Dette såkaldte zonebrandvæsen var et resultat af brandpolitiloven af 1926. I 1925 havde Herning Brandvæsen fået sin første automobilsprøjte, en Triangel, som var bygget i Odense (til venstre), og samtidig med den nye aftale anskaffede man en let automobilsprøjte med påhængsmotorsprøjte, en Chevrolet (til højre). Ved brande på landet benyttedes dog mest Triangelen. Den havde nemlig faste ringe, så var man fri for punkteringer på den tids dårlige veje.

Lynskader

betale en trediedel af udgifterne, noget man mente sig berettiget til, eftersom foreningen var medlem af Foreningen af gjensidige danske Brandforsikringsselskaber. De kommunale brandvæsner havde overenskomst med denne sammenslutning om en sådan partsbetaling. Men det hedder hver gang: Kan ikke bevilges, Nægtet eller Henlægges. Kun en sjælden gang blev ydet et tilskud.

Ved afslag var motiveringen som regel, at beboerne i forvejen havde reddet indboet inden brandvæsnet ankomst, eller at brandvæsnet var kommet for sent til at gøre hverken fra eller til. I 1946 kan man mellem linierne læse en vis irritation: »Herning Brandvæsens sag var til fornyet behandling, og det blev vedtaget at betale for udrykninger som forhen, dvs. når de gør nogen nytte«.

I dag er den slags tilskud til det kommunale brandberedskab helt faldet bort.

Børns leg med tændstikker har altid været en dyr affære for brandforsikringsselskaber hvad enten det drejer sig om bygninger eller løsøre. Af en opgørelse over skaderne i 1957 ligger tændstikleg således på trediepladsen:

Elektricitet 30.000 kr.
Kyllingemødre 28.000
Børns leg med tændstikker 24.000
Halmafabrænding 15.000
Traktortærskning 14.000
Lynnedslag 4.000
Skorstensbrand 4.000

I de fleste tilfælde var forældrene ganske sagesløse, når børn havde forsøgt sig med tændstikker, men i nogle tilfælde idømte politimesteren bøde for at have vist alt for stor skødesløshed med opbevaring af tændstikker. I sådanne tilfælde blev erstatningen afkortet i forhold til bødens størrelse, og det kunne være ganske mærkbart.

I det hele taget var det praksis at skele til eventuelle politibøder. Man finder endda et eksempel på afkortning med 5 pct., fordi der var givet bøde for uryddelighed i kælderen.

Lynnedslag har altid været den mest uberegnelige af de faste brandårsager. Nogle år er det ene tordenvejr efter det andet rullet hen over egnen, og lynene har huseret blandt bygninger og dyr på marken. Heste, køer, kvier, kalve, tyre, får og svin synes at være lige udsatte, og med stigende husdyrpriser blev der efterhånden udbetalt meget betragtelige

Politiet har givet bøde for uryddelighed i en fyrkælder, og det nedsatte erstatningsbeløbet. Det har nok været en situation som denne, hvor skrammel er dynget op omkring centralvarmekedlen. Ikke mindst under krigen medførte brændselsmanglen, at mange fyrede med alt, hvad der kunne brænde.

beløb – med omhyggeligt fradrag for det, kadaveret havde indbragt efter at være bragt til Harke Jessens destruktionsanstalt i Herning.

Hertil kommer alle de radio- og fjernsynsapparater, der i tidens løb er ødelagt ved overspænding i tordenvejr. Men i øvrigt synes det at være meget få ting, der er uden for et lyns rækkevidde. I 1944 ses 8 kr. udbetalt i erstatning »for en af lynet ødelagt cykellås«. Heller ikke et vækkeur gik ram forbi – 20 kr. i erstatning!

De lyndræbte dyrs værdi har tit været et diskussionsemne mellem med-

Kører en vogn eller en traktor over sådan en knude på et kabel, er en kortslutning med efterfølgende brand næsten uundgåelig. Alligevel er det ikke sjældent, at teknikere har mødt et sådant syn, når de er kommet rundt for at undersøge, om de tekniske installationer er i orden.

lemmerne og selskabet. Deres reelle værdi og ejerens vurdering har sjældent været sammenfaldende, men her som alle andre steder gælder det, at underforsikring må man selv hefte for. En afgørelse fra 1945 lyder således: »B. S. sender krav om 150 kr. for et får, der er dræbt af lynet. Hans får er kun forsikret for 100 kr., og han modtager den erstatning, som bestyrelsen bestemmer«.

Forebyggelse

Brandforsikringen fik tidligt en aftale med Foreningen af danske Brandforsikringselskaber, så folk herfra tog rundt til forsikringstagerne og undersøgte, om de elektriske installationer var i forsvarlig orden. Her ved kunne – viste erfaringen – mange brande forhindres. At der blev opnået gode resultater ved således at forebygge i stedet for at helbrede, er uomtvisteligt. Alligevel måtte formanden år efter år på generalforsamlingen opfordre medlemmerne til ikke at sløse med det elektriske. Det forårsagede alt for mange tragedier og blev ved med at være en tung byrde for foreningen; se her listen ovenfor, der også fortæller, at tordenvejr i 1957 tilsyneladende gik uden om Hammerum herred.

At det dog ikke er alt, der kan forebygges ved tilsyn, viser dette notat fra 1944:

»Branden hos Søren Aas, Skarrild, skyldes kortslutning i en lastbil, idet førersædets metalfjedre i bunden havde en tilbøjelighed til at lade sig presse ned på akkumulatorens spoler« (!).

Hvad med traktorer?

Efter krigen og navnlig i 50'erne begyndte traktorer at holde deres indtog i landbruget. Skulle de med under løseforsikringen? Det var jo ret dyre køretøjer, som ikke ret mange havde i begyndelsen. Spørgsmålet

En brand trækker altid tilskuere til fra nær og fjern, dels for at opleve dramaet, der udspilles, dels for at følge brandmandskabets arbejde. I enhver dreng har jo ligget drømmen om at blive brandmand ... Her er en sådan situation fra Mosevej i Herning, da tørvefabrikant Woge Niensens store lade nedbrændte i 1949.

kom til afstemning i bestyrelsen allerede i 1945. 8 sagde nej, 6 ja, og dermed var forslaget faldet.

Ganske vist stod det fast, at man til forsikring optog »alt hvad der ikke er sømmet eller naglet fast« (dvs. også køleskabe, elkomfurer og andre hårde hvidevarer), men der var ingen lovhjemmel for traktorer.

Derimod blev transportable kværne, malkemaskinanlæg og regnkanoener optaget. Det var først i 1958, traktorer kom med, i øvrigt sammen med mejetærskere.

Motorcykler var også længe sortlistet. Det blev fastslået i 1949, men knallerter kom med i 1957. Mange af disse køretøjer stod rundt i lader og maskinhuse, og dem gik man med til at erstatte, hvis de brændte sammen med ejendommen. Et andet eksempel på, at en udvikling var i gang, finder man i 1958, da fjernsynsapparater blev optaget som almindeligt indbo.

Selskabet kom ud af 40'erne med et så godt resultat, at det blev besluttet ikke at opkræve kontingent for 1950. Det samme var sket i 1930, men da

*Nød gav
kontingentfrit år*

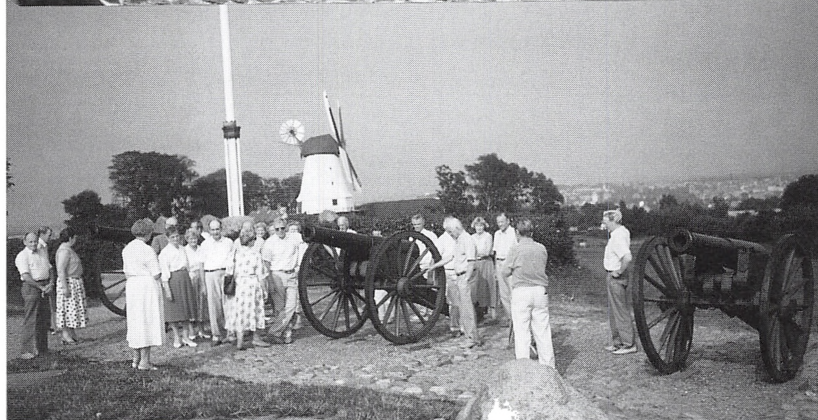
var baggrunden en ganske anden. Depressionen ved overgangen fra 20'rne til 30'rne, startende med børskrakket i Wall Street i New York, bragte svære kriseår til landbruget, hvor den ene gård efter den anden gik på tvangsauktion. Brandforsikringen gav sit bidrag til det betrængte erhverv ved at lade 1930 være kontingentfrit.

Men i 1950 var alt lyst og lykkeligt. Forsikringssummen på de knap 6000 policer havde passeret de 100 mill. kr., og der var en kassebeholdning på 400.000. Det gik næsten *for* godt. I referatet fra generalforsamlingen kan man læse:

»Formanden mente, at forsikringen nu var så stor, som det økonomisk

Den årlige sommerudflugt er med til at styrke det gode forhold bestyrelsesmedlemmerne indbyrdes. Her er et par glimt fra de seneste års udflugter. øverst er man mellem de små huse i Ærøskøbing, nederst ved kanoerne på Dybbøl.

Niels Knudsen, Ilskov,
formand 1943-63.

Kampen om kunderne

var formålstjenligt. Dersom den blev væsentlig større, ville det være nødvendigt at gå over til noget mere kontorpersonale, og det vil i høj grad forøge administrationen og dermed være med til at forøge kontingentet.«

Skønt formanden – det var på det tidspunkt Niels Knudsen, Ilskov – altså helst så en meget moderat udvikling, fortsatte fremgangen alligevel i 50'erne, så man kom ud af dem med en kassebeholdning på 900.000 kr.

Det var ellers et årti, hvor der begyndte at blive hård kamp mellem forsikringselskaberne om kunderne. På generalforsamlingen i 1958 beklagede Niels Knudsen, at »andre foreningers agenter i årets løb har kapret et fåtal af vore medlemmer som resultat af pågående agitation, men alligevel har vi haft flere indmeldelser end udmeldelser.«

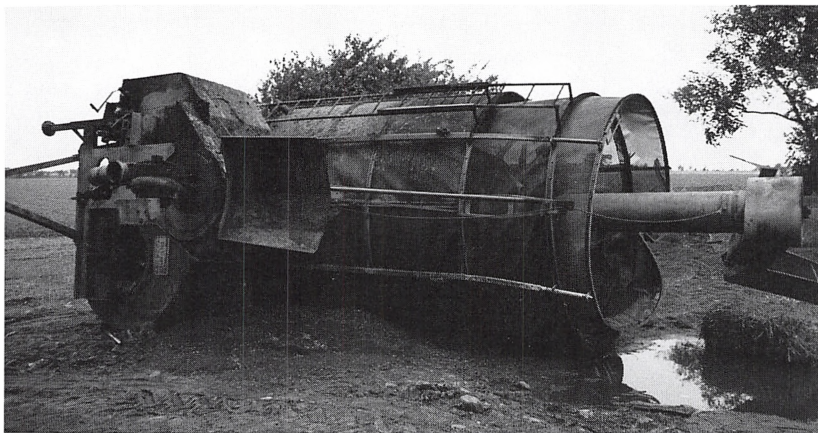
Et modtræk mod udmeldelserne var nedsættelse af forsikringspræmierne, og det havde sin virkning. F.eks. gav et godt 1958-regnskab med et rekordoverskud på 113.000 kr. basis for halvering af præmien for 1959. Hammerum Herreds Brandforsikring blev kendt for at være et af de meget billige selskaber, og så standsede udmeldelserne. Samme reduktion kunne tilbydes i 1960, og det gav netto 200 nye medlemmer.

»Slagtilbudet« på en billig forsikring havde en så positiv virkning i konkurrencen, at man ligefrem vedtægtsmæssigt stadfæstede, at hvis formuen var over 900.000 kr. – hvad den altså var – skulle kontingentet halveres. Hvis den derimod kom under 500.000 kr., ville man opkræve ekstra kontingent.

Da kornlørringsanlæg kom frem og blev taget i brug på en del større landbrug, blev de i mange tilfælde opstillet i ladebygninger uden de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger. Så kunne det gå så galt som på billedet har.

Et transportabelt korn-tørningsanlæg (ses liggende væltet på øverste billede) bryder i brand, to traktorer, der har bragt korn frem til anlægget, går med i købet. Brandskade 250.000 kr. Et drama fra hverdagen i tre billeder.

*Formuen når over
millionen*

60'erne fortsatte på den måde med meget lave takster. Alligevel nåede formuen i 1962 for første gang over 1 mill. kr. Måske var det baggrunden for, at bestyrelsen flattede sig med en sommerudflugt med deres damer. Disse udflugter blev en fast tradition og var i høj grad med til at udbygge det gode forhold mellem de 18 bestyrelsesmedlemmer, som det nu var vedtægtsbestemt, at der skulle være, nemlig en fra hvert sogn i herredet – idet Ørre og Sinding sogne dog var fælles om en mand.

Formand i 20 år

Hammerum Herreds Brandforsikring var på det tidspunkt blevet så stor, at Forsikringsrådets revision havde henvendt sig angående regnskabsførelsen, ikke fordi man skønnede, at der var noget galt, men det var lidt utraditionelt, at formand, bogholder og kasserer var forenet i en og samme person. Bestyrelsen vedtog »at følge skrivelsen så vidt muligt«, og ved den efterfølgende generalforsamling nøjedes medlemmerne med at tage henstillingen til velvillig overvejelse. Ingen tvivlede på, at sognefoged Niels Knudsen i Ilskov havde orden i sagerne, hvilket han naturligvis også havde.

Niels Knudsen gik af i 1963 efter 20 års formandskab, hædret fra mange sider for en stor indsats på samme måde, som han havde præget Sunds og Ilskov kommuner i den tid, han var sognerådsformand her.

Hans efterfølger blev gårdejer Alfred Karstoft, Tjørring, der skulle komme til at øve en endnu længere tjeneste i brandforsikringen: formand fra 1963 til 1979 og forretningsfører fra 1979 til 1989.

Korntørring

I Karstofts første formandsår holdtes et møde i Herning for syv vestjyske brandforsikringer for at drøfte et nyt element i landbruget: korntørringsanlæg.

Den tekniske udvikling inden for landbruget havde først ført til anskaffelse af traktorer, så mejetærskere og nu installering af korntørringsanlæg. Dermed var nye kilder til brande kommet ind på landbrugets ejendomme, og det manifesterede sig hurtigt i langt større skader.

For korntørringsanlægene gjaldt, at nogle var knapt så lovlige som ønskeligt, som det diplomatisk blev formuleret. Både el, gas, centralvarme, kornblæsere m.m. blev anvendt som varmekilde. Og var siloerne løsøre eller fast inventar? Flest mente, at de var fast inventar og altså hørte under bygningsbrandkasserne. På den anden side brændte der ikke så meget i siloer som i en lade med korngulve. De sidste var næsten umulige at slukke.

Utrolig uforsigtighed

Ved samme lejlighed drøftedes de mange uforsigtighedsbrande, og uforsigtigheden var virkelig tit utrolig stor. Ved erstatningsbegæring kan man finde disse brandårsager anført:

En tilsnavset elmotor kan kun fungere i begrænset tid, inden det går galt. På generalforsamlingerne måtte formanden gang på gang opfordre medlemmerne til ikke at sløse med det elektriske.

Lagde strygejern i sengen, sengetøj brændte.
Afbrændt halm i roehus.
Kartoffelkoger anbragt nær bygning med stråtag.
Askebæger tømt ud i tørvekasse.
Tørvekasse anbragt for nær komfur.
Tøj hængt til tørring på kakkelovn.
Fjernede olieplet med strygejern, hvorved der gik hul.
Tinkande smeltet på en varmeplade.

De hyppigste tilfælde af uforsigtighed forekom dog i forbindelse med halmafbrænding. De var svære at bevise, men i et tilfælde, hvor politiet havde givet både gårdejeren og hans karl en bøde, nedsattes erstatningen med 15 pct.

På det fælles møde i Herning drøftedes som sidste punkt det, der kaldtes vores allesammens problemer. Det lakoniske referat herom lyder: »Punktet viste, at vi her i vores forening skal have noget moderniseret«.

Det kan dog næppe være med hensyn til ekspeditionstiden, man følte, at man holdede bagefter. Kort efter kan man nemlig læse, at en landmand i Tværmose i Sunds har fået 30.000 kr. i erstatning seks dage efter at ejendommen var brændt.

Et årti med mange og store brande

60'erne blev et årti, der blev præget af mange og store brande. Det skyldtes ikke alene, at gårdene i stigende omfang var blevet mekaniserede med dertil hørende mange faste og transportable motorer, men også at der var sket en vis nedslidning i de elektriske installationer mange steder. Især var for mange varmeapparater hos kyllinger og grise ikke i forskriftsmæssig stand.

»Mange brande opstår ved defekte installationer, og mange sløser med deres elektriske anlæg. Det giver tab for mange. Dertil kommer ulovlige korntørringsanlæg«, fik medlemmerne indprentet på en generalforsamling. Ved mange landbrugsejendomme var også opført garager, tit flikket sammen af forhåndenværende brædder og pandeplader og bygget sammen med en af længerne. Sådant en herlighed var virkelig en brandrisiko.

Alene i 1963 forekom der 10 store brande i januar kvartal med en samlet udgift på 80.000 kr., og i 1967 oplevede man den største skade, man nogensinde havde haft. Det var da Johs. Rønnows gård i Hammerum blev lagt i ruiner. Alene løseskaden var over 75.000 kr.

Glemte at forhøje forsikringen

Dertil kom, at lyn og torden i særlig grad synes at have hærget i 60'erne. Man kan således læse om, hvordan 10 lynnedslag ved en enkelt lejlighed dræbte dyr for 17.000 kr., hvordan mange ejendomme brændte ned, og hvordan masser af fjernsynsapparater blev lynskadet ved, at printpladen blev ødelagt.

Traktorbrande kostede også dyrt, og hertil kom de mange brande i elmotorer, så mange, at det af en særlig attest skulle fremgå, om brandårsagen var lynnedslag; ellers ville der ikke blive ydet nogen erstatning.

Adskillige led tab i denne periode, fordi de ikke havde fået forsikringerne reguleret i takt med prisstigningerne, der var sat ind. Nogle opdagede for sent, at de i virkeligheden skulle have forhøjet med 100 pct. for at være dækket. Foreningens stærke advarsler mod underforsikring gav til resultat, at der alene i 1963 blev omvurderet eller nytegnet 1300 policer, en femtedel af samtlige. Samtidig tilrådedes installation af de nye over-spændingsbeskyttere.

Kombinerede forsikringer?

Alfred Karstoft rejste som formand det spørgsmål, som blev mere og mere presserende: Skulle Hammerum Herreds Brandforsikring fortsat

nøjes med at tegne løsørebrandforsikringer, eller skulle man udvide til kombinerede forsikringer, f.eks. en familieforsikring omfattende brand-, vand-, glas- og ansvarsforsikring i en byejeendom?

Anledningen var, at der var et stort byggeri af enfamilieshuse rundt i herredet, især i de byer, der lå nærmest Herning, altså Lind, Snejbjerg, Tjørring, Gjellerup og Hammerum. Samtidig gik udviklingen i den retning, at flere og flere landejendomme blev nedlagt som landbrug og overtaget af byboere.

Man havde allerede kunnet mærke frafald af medlemmer i byerne, for kunderne ønskede at tegne kombinerede forsikringer. Til gengæld noteredes tilfredsstillende nyttegning på landet også uden agenter. Den gamle brandkasse med den bekvemme, nære kontakt mellem forsikrings-tager og forsikringsyder blev anbefalet mand og mand imellem, også på grund af de lave præmier. Gennem 10 år var således kun opkrævet halvt kontingent.

*Tilslutning til
»Gensan«*

Men som altid skulle et nyt forslag have en vis modningstid. Alfred Karstoft foreslog den kombinerede forsikring i 1965, men først i 1970 vedtoges det på en ekstraordinær generalforsamling at tilslutte sig foreningen »Gensan« for at kunne tilbyde kombinerede forsikringer til både gamle og nye medlemmer. Tilslutningen skete i form af tegning af for 10.000 kr. aktier i »Gensan«, der var opstået gennem Jydske Brandforsikring.

Formålsparagraffen i »Hammerum Herreds gjensidige Brandforsikringsforening for Løsøre« – det gamle, besværlige navn blev nu ved en vedtægtsændring hentet frem igen – kom nu til at lyde således, at formålet var at »tegne direkte løsørebrandforsikringer, dog at foreningen som aktionær i et andet forsikrings-selskab kan indgå overenskomst med dette om tegning af kombinerede forsikringer, hvori den af foreningen tegnede forsikring indgår«. Det blev også fastslået, at bestyrelsen skulle være solidarisk ansvarlig for foreningens midler.

Den ekstraordinære generalforsamling blev holdt på Missionshotellet, der fra 1968 blev brandkassens faste mødested efter 57 år på Herning Højskolehjem. Dets markante bygning i Bredgade var nu revet ned, en skæbne, den havde delt med foreningens tidligere mødesteder, det gamle Tinghus og gæstgivergården »Vestjylland«, det senere Centralhotellet.

*Stoute mænd der sad
længe*

I 1964 var Jens Fønnesbæk, Assing, gået ud af bestyrelsen efter 28 års virke, hårdret med et sølvbæger. Han var blevet indvalgt i 1936, kom nogle år efter i forretningsudvalget og blev i 1951 næstformand. Jens Fønnesbæk var kun en enkelt af de stoute mænd, udgået fra forsikrings-tagernes kreds, der i en meget lang periode var med til at præge brand-

Et trist syn: ejeren må se sin gård gå op i flammer.

kassen og give den sit omdømme. Samtidig var disse markante høvdinge rundt fra sognene med til at borge for kontinuitet, fordi de fik så lange funktionstider.

Mange kunne nævnes i denne forbindelse, her skal blot peges på Jens Chr. Jensen, 28 år, Thomas Lysgaard, Nøvling 27 år, Kirstejn Birkebæk, Sdr. Felding, 37 år, Jens Jensen, Snebjerg, 36 år, Ole Vestergaard, Sunds, 42 år, Karsten Bak, Sinding, 33 år og Jens Kølbæk Pedersen, Rind, 28 år. Ikke mindst sidstnævnte ydede en meget stor indsats ikke alene som næstformand, men også som den, der holdt tæt kontakt med medlemmerne og virkede som foreningens assurandør. I den periode, da Alfred Karstoft var syg, fungerede han tillige som forretningsfører.

*Kulminationen:
4300 medlemmer*

Selv om mange ejendomme blev nedlagt i 60'erne, fik andre forsikringssummerne sat op, og det bevirkede, at da brandforsikringen gik ind i 70'erne, kunne man alligevel registrere en stigning i præmieindtægten på 10 mill. gennem de seneste fem år. Der kunne nu forsikres for op til en halv million i selskabet. Næsten 6500 policer var fordelt blandt 4300 medlemmer, der havde sikret deres ting for en kvart milliard kroner. Støt fremgang havde kendetegnet 60'erne på trods af de mange skader og den hårde konkurrence.

Men de 4300 medlemmer kom til at betegne et kulminationspunkt. I 1971 meldte 306 sig ud, i 1972 var tallet 176, og i 1973 var man nede på ca. 3500 medlemmer. Det var samme år, man havde den første brandskade på over 100.000 kr., hos Martin Damgaard i Aulum. Umiddelbart før var brændt for 92.000 kr. hos Bent Risom i Vildbjerg.

Man mærkede på skadernes omfang, at kjerne mange steder var på vej ud af landbruget, og at der var sat store svinebesætninger ind. Det var også sværere at få søerne ud af en brændende staldbygning end en flok køer. Iøvrigt havde mange glemt at tage forandringerne i besætningen med ved fornyelse af forsikringen.

For at modvirke frafaldet ansattes i samarbejde med Bølling-Nørre Horne Herreders og Hjerm-Ginding Herreders brandforsikringer en repræsentant til at tegne policer. Det var første gang, man – tit bogstavelig talt – »gik i marken« på dette felt. Samtidig indførtes nye og mere enkle satser. Fremover skelnede man mellem indbo- og landbrugsløsøre, bygninger med fast tag og stråtag, benzintraktorer og dieseltraktorer, benzinmejetærskere og dieselmejetærskere.

*Ny
samarbejdspartner*

Samarbejdet med »Gensan« var begyndt godt, men gav nu anledning til nogen bekymring. Det kneb med økonomien, og man fornemmede, at selskabet var på vej over mod »Tryg«. Der måtte tegnes flere aktier, for Hammerum Herreds Brandforsikrings vedkommende helt op til 40.000 kr., men det var alligevel ikke nok til at redde »Gensan«, der blev opløst midt i 70'erne.

I stedet fik man en aftale med Thisted Amts gensidige Brandforsikringsselskab, der var en sammenslutning af både løsøre- og bygnings-selskaber fra hele Thisted amt. Aftalen med Thisted-folkene som gjaldt kombinerede forsikringer, trådte i kraft i 1976 og er fortsat lige siden. Med det norske selskab Store-Brand blev truffet aftale om genforsikring. I dag er det »Zürich«, der genforsikrer.

I 1972 var Danmark kommet med i EF, og fra 1974 måtte man følge fællesskabets regler på forsikringsområdet, herunder at et selskab skulle have en vis størrelse for at kunne fortsætte selvstændigt. Grænsen var en formue på 687.500 kr. Med sine 1,7 mill. kr. i ryggen var Hammerum Herreds Brandforsikring ikke umiddelbart i vanskeligheder, men fusion var ved at blive et modeord, og det kunne måske være klogt at sikre sig ved at gå sammen med andre mindre selskaber. Muligheden herfor var god, for adskillige lå under den nævnte EF-grænse og var derfor stærkt interesseret i samarbejde.

Fusion opgivet

Det førte til drøftelser med Bølling-Nørre Horne Herreder, Hjerm-Ginding Herreder og Ulfborg Herred, men Hammerum Herred gav klart

Samtidig med at de første brandfolk på stedet går i gang med at rigge pumper og slanger til, går kolleger ind i de brændende bygninger for at sikre, at der ikke er mennesker eller dyr derinde. Her jages grise ud fra en røgfylt stald.

til kende, at man ikke ville lade sig opsluge, men ønskede at bestå som selvstændigt selskab. Derfor måtte en sammenslutning af de fire hurtigt opgives.

En ny kontakt, denne gang uden Ulfborg Herred, afslørede stærk uenighed i forretningsudvalget, hvor Alfred Karstoft som formand gik imod sammenlægning. Forsikringsrådet havde givet Hammerum Herred koncession til at fortsætte med brandforsikring alene, og en sammenslutning ville blive dyr »med en direktør i toppen og med flere små fastansatte under sig«.

Næstformanden, Jens Kølbæk Pedersen, Rind, og forretningsudvalgsmedlemmerne Jens Jensen, Snejbjerg og Vald. Jensen, Simmelkær, talte derimod for sammenlægning med de to andre selskaber. De mente ikke, at Hammerum Herred kunne klare sig uden.

Bestyrelsen bakkede imidlertid op bag formanden. 14 stemte for at fortsætte uændret, 4 var for sammenlægning. Omtrent det samme billede tegnede sig på den følgende generalforsamling: 20 imod sammenlægning, 5 for. 2 stemte blankt. Dermed forblev alt, som det havde været.

Skadesmæssigt kom 70'erne til at tegne et stærkt varieret billede. I 1971

Et atypisk år

kostede fem større brande 110.000 kr., og brandårsagerne var næsten karakteristisk for tiden: to ved traktorer, to ved el og en ved lynnedslag. Dyr, der blev dræbt på marken, kostede på grund af de stigende priser på husdyr efterhånden store summer, ikke mindst i sommeren og efteråret 1972. Alene i oktober anmeldtes 28 lynskader.

Tørke var næsten lige så belastende, især var det galt i sommeren 1973, hvor der i det hele taget var mange og store brande, og hvor hele årets præmieindtægt var brugt op allerede i maj. I august kom hertil en meget tør høst, hvor to mejetærskere til 110.000 kr. brændte, og hvor den efterfølgende halmafbrænding også blev en kostbar affære, alt med det resultat, at det gamle selskab kom ud med et underskud. Selv om 26.000 kr. ikke kunne ryste økonomien, var det dog en påmindelse om, at man ikke altid kunne være sikker på overskud. Det var kun sket én gang siden krigen, at der var underskud; det var i 1963 med de omtalte 10 store brande i januar kvartal. Men da var underskudet kun godt 8.500 kr.

*Retssag om brand i
kartoffelmark*

Markbrandene rasede især i eftersommeren 1975, og en af dem førte for en gangs skyld til en retssag. Det var en gårdejer i Haunstrup, der krævede 4.355 kr. i erstatning for kartofler, der var blevet ødelagt i jorden, da en markbrand bredte sig ind i kartoffelrækkerne. Selskabet afviste erstatningskravet, da man ikke mente, at kartofler i jorden kunne brænde.

Da parterne ikke kunne blive enige, måtte sagen til afgørelse i retten. Den nåede til det noget uventede resultat, at forsikringen havde erstatningspligt, men da de fleste kartofler kunne reddes, blev kravet dog kendetligt reduceret.

Sagen fik en lille krølle på halen, der kaldte smil frem: Kort efter måtte både sagsøgeren og Alfred Karstoft en tur på sygehuset, og de kom til at ligge på samme stue. Tableau!

Forretningsfører

Alfred Karstofts formandsperiode ophørte ved udgangen af 1978, da han overtog hvervet som forretningsfører. Baggrunden var, at Forsikringstilsynet havde forlangt, at dobbeltposten som formand og daglig leder skulle adskilles. Man anbefalede ansættelse af en direktør, men så langt ville bestyrelsen dog ikke strække sig, en forretningsfører måtte kunne gøre det, og her havde man en naturlig kandidat i Karstoft, der jo var vant til at klare forretningsgangen.

Til gengæld gled næstformanden, gårdejer Poul Søndergaard, Fastrup, ind på formandsposten, som han nu beklæder på 15. år.

*Nogle heldige år, –
men medlemstab*

Underskudet i 1973 blev til almindelig lettelse en enlig svale, ja vejrguderne sørgede endda for, at man fik nogle heldige år. Enten var sommeren trods tørke og varme fri for torden eller også så fugtig, at intet kunne brænde på roden. Endelig begrænsede halmafbrændingsforbud skaderne.

Poul Søndergaard, Fastrup,
formand siden 1979.

Det gav nogle tal, der lignede, eksempelvis 1976 med overskud på 197.000, 1977 352.000 og 1979 296.000 kr.

Til gengæld kneb det med at holde på medlemmerne. Kredsen var nu reduceret til 2100, men som noget positivt noteredes, at der kom mange nye villaforsikringer i både større og mindre bysamfund. Hammerum Herreds Brandforsikring var, skønt man kun i beskedent omfang gjorde opmærksom på sig selv, ikke længere noget, man kun forbandt med landbruget.

Der kunne nok være tegnet adskilligt flere bypolicer, hvis der var gjort en aktiv reklameindsats, men det var ikke selskabets stil. Mund-til-mund metoden havde hidtil klaret at opbygge et lille, men økonomisk sundt foretagende, og man satte sin lid til, at det også ville være tilfældet i fremtiden. Og så talte i øvrigt meget for, at mange foretrak de lokale brandforsikringer, hvis de kunne tegne alle slags forsikringer her. Og det kunne man jo nu i kraft af samarbejdet med »Thisted Amt«. Den nære kontakt har sin betydning, fastslås det i en af beretningerne. Det er det budskab, som et af de store, landsdækkende selskaber i dag ofrer dyre TV-reklame kroner på at indarbejde i forbrugernes bevidsthed.

I 80'erne var der efterhånden installeret så mange TV-apparater og husholdningsmaskiner i hjemmene, at man måtte have faste regler for værdiansættelsen af dem. Resultatet blev: i de to første år ingen afkorting, derefter 10 pct. pr. år. Efter 12 år ingen erstatning. Kortslutnings-

skader ville blive erstattet, når det drejede sig om husholdningsmaskiner og hobbyværktøj, radio og TV-apparater samt bånd- og pladespillere. Dette blev gennemført fra 1983. Samme år dukker den første anmeldelse om et beskadiget videoapparat op. Det var ikke nået at komme med på listen. Udviklingen red hurtigt!

Store tal

Samtidig var det for alvor blevet store talstørrelser, man opererede med, summer, der ville have fået de gamle til at gå bagover. Mejetærskere forsikredes op til 3-400.000 kr. De gav gode præmieindtægter, men frembød også stor risiko. De fleste høstbrande blev antændt, når mejetærskere kørte ind i tørt, letantændeligt korn.

Traktorbrande tappede også mange penge af kassen. Mange landmænd var just i denne periode så økonomisk trængte, at udskiftningen af traktorernes ledningsnet blev udsat alt for længe.

Det største problem var dog at holde på medlemmerne. I 1980 var man nede på 2100, i 1982: 1900, i 1983: 1700, i 1984: 1600, i 1985: 1400. Nedgangen opvejedes dog stadig af, at forsikringerne fulgte med prisstigningerne og for fleres vedkommende var oppe i millionklassen. I 1984 lød de største således på 3,5 mill., og 72 var over en kvart million.

Derimod var det lidt skuffende, at kun en fjerdedel havde tegnet familieforsikring. De fleste ønskede tilsyneladende kun at være garderet mod brand, hvor Hammerum Herred stadig lå billigere end andre selskaber.

140 års jubilæum

125 års jubilæet var ikke blevet fejret, men i 1984 tog man anledning til at markere 140 års dagen ved en reception på Missionshotellet og en middag om aftenen på Østergaards Hotel med 85 indbudte, nuværende og tidligere bestyrelsesmedlemmer, taksationsmænd og gæster. Jubilærens gave til sig selv var en kopimaskine. Hidtil havde man klaret sig med karbonpapir i skrivemaskinen. Blandt jubilæumsgaverne fandt man også en dirigentklokke, en sådan havde man heller aldrig været i besiddelse af.

At den 140-årige som Kumbels kat på vejen i høj grad var sin egen, fremgår både direkte og indirekte af referaterne fra bestyrelsesmøderne. I 1985 påpegede Forsikringsrådet således, at koncessionscertifikatet (tilladelsen til at tegne forsikringer) skulle have en påtegning om bl.a. lov til at tegne forsikringer på »transportable motorer« dvs. traktorer.

»Det er nu en ting, vi har gjort, siden vi vedtog det – og det var ved et møde i 1958«, lyder den tørre kommentar.

Og da man deltog i et assurandørkursus i Thisted, måtte man høre på en del kritik af visse procedurer, man betjente sig af blandt uldgyderne. »– men det bliver vi ved med«, »... det fortsætter vi også med«, fastslår referatet.

Kulance

Samtidig med at man vogtede på sin selvbestemmelsesret, drog be-

Dyr, der omkommer ved brande trods alle anstrengelser for at redde dem ud, er altid et vemodigt syn. Her er en hest bukket under for røg og ild.

styrelsen også omsorg for, at de menneskelige hensyn i høj grad blev tilgodeset, når erstatningsafgørelser skulle træffes. Forsikringsankenævnet har vist aldrig haft en sag med Hammerum Herreds Brandforsikring som part, for man har altid foretrukket at tale sig til rette.

Dette eksempel fra 1985 fortæller lidt om kulancen:

»Det var en meget tragisk brand hos H.C., man skulle drøfte. Alt indboet var brændt, og forsikringen var meget lav, 75.000 til indbo og 5000 til håndværktøj og cykler, i alt 80.000. Da der ikke havde været svin på ejendommen siden 1979, og der ikke var forandret i forsikringen, blev vi enige om at flytte denne forsikring (100.000) over til indboet. Så var der 180.000 kr., og så gik det bedre. Det var C. indforstået med, og skaden blev gjort op derefter.«

Tilbudstider

Men de hårde konkurrencevilkår erkendtes. »Vi lever i tilbudstider, ikke bare når vi selv køber ind. Forsikringstagerne henter tilbud fra selskaberne, og så gælder det om at være billigst«, blev det fastslået i 1986.

Dertil kom i 1989 loven om beskatning af gensidige brandforsikringsforeninger. Den stillede de mindre, lokale selskaber ugunstigt i forhold til de aktieejede selskaber, der kunne gå på Børsen og få tilført kapital. Den

Alfred Karstoft,
formand 1963-79.

eneste mulighed, de små selskaber havde for at øge kapitalgrundlaget, var opsparing gennem indbetalt præmie.

Heldigvis kunne 80'erne fremvise gode reguskuber. Høstbrandene var få, lynbrandene begrænsede, og der begyndte i tiårets sidste halvdel at komme en pæn tilgang af unge medlemmer, fordi man nu også var begyndt at tegne bilforsikringer gennem »Thisted Amt«.

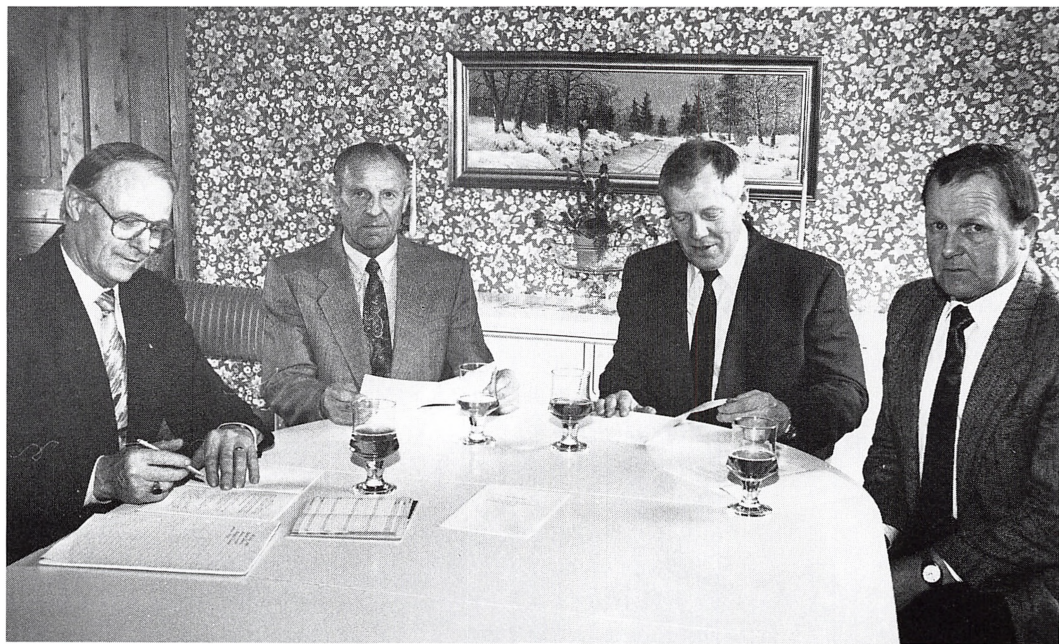
I 1980 var overskudet 520.000 kr., i 1981: 591.000, i 1982: 395.000, i 1983: 670.000, i 1984: 797.000, i 1985: 627.000, i 1986: 1.070.000. i 1987: 1.007.000, i 1988: 974.000, i 1989: 1.185.000.

Det første millionoverskud i 1986 skulle altså vise sig at blive fulgt af flere lignende. Kun i 1990 med et overskud på 540.000 kr. har man ikke været lige i nærheden af eller over millionen i denne periode.

I 1991 drejede det sig om 1.388.000 kr., i 1992 om 1.063.000 og i 1993 om det hidtil største overskud, 1.606.000 kr.

*Karstoft træder
tilbage*

Ved årsskiftet 1988-89 trådte Alfred Karstoft, Tjørring, tilbage som forretningsfører på grund af sygdom, og dermed var en grundpille og noget af en institution i Hammerum Herreds Brandforsikring borte. Han havde siddet i bestyrelsen i 42 år, deraf 15 som formand, og i 10 år været forretningsfører. På alle poster havde han arbejdet med stor omhu og med et intimt kendskab til hele medlemskredsen, idet hans princip var, at medlemmerne skulle kunne føle sig godt og kulant behandlet, men at enhver erstatning omvendt måtte kunne stå for en kritisk vurdering. Her var der

Hammerum Herreds Brandforsikrings forretningsudvalg holder jævnlige møder for at tage stilling til løbende sager. Her ses fra venstre Karl Kr. Hansen, Kibæk Poul Søndergaard, Fastrup, Holger Østergaard Jensen, Simmelkær, og Poul Henning Vestergaard, Sunds. I det snævre udvalg er således tre af verdenshjørnerne repræsenteret med en Søndergaard, en Vestergaard og en Østergaard. Og i bestyrelsen sidder en Nordberg!

mellem Karstoft og vurderingsmændene et nært og nyttigt samarbejde. Det resultat, parterne nåede frem til, blev behandlet på de kvartalsvise bestyrelsesmøder og her som regel tiltrådt uden ændringer.

Alfred Karstofts efterfølger som forretningsfører blev gårdejer Karl Kr. Hansen, Kibæk, der mødte med de bedste forudsætninger for arbejdet i kraft af sine erfaringer i bestyrelse og forretningsudvalg.

Men hvad er det egentlig for erstatningssager, Hammerum Herreds Brandforsikring har taget og tager sig af? Nogle tilfældigt valgte eksempler fra sidste 50 år kan måske bedst illustrere det.

På mødet den 14. oktober 1943 behandlede en snes sager, der drejede sig om følgende:

Brændt tøj 65 kr. – lyndræbt hest 1900 kr. – ødelagt radio 49 kr. – ødelagt radio 27 kr. – brændt frakke og kjole 150 kr. – lyndræbt ko 635 kr. – ødelagt radio 28 kr. – brand i ejendom 5.420 kr. – lyndræbt kvie 400 kr. – ødelagt radio 26 kr. – brændt ejendom 6.538 kr. – lyndræbt kvie 600 kr. – lyndræbt kalv 115 kr. – ødelagt radio 31 kr. – lyndræbt kalv 225 kr. – ødelagt radio 80 kr. – tørv og halm brændt 60 kr. – lyndræbt ko 735 kr. – brændt gris 142 kr.

Springer vi 20 år frem, behandlede 2. oktober 1963 godt dobbelt så mange sager, og billedet ser således ud:

1963

Brændte køkkengenstande 173 kr. – brændt dyne og pude 60 kr. – brændt tøj og gardiner 150 kr. – ødelagt radio 48 kr. – to lyndræbte kalve 1.300 kr. – gulvtæppe og nederdel 240 kr. – lyndræbt fedesvin 200 kr. – lyndræbt stud 1.375 kr. – gårdbrand ved lynnedslag 14.570 kr. – lyndræbt fedekalv 700 kr. – brændt kjole 40 kr. – gårdbrand ved lynnedslag 2.990 kr. – erstatning for gennemkørsel af grøn mark ved sidstnævnte brand 100 kr. – gårdbrand ved lynnedslag 7.800 kr. – brændt tøj 49 kr. – brændt sovekammer 1.098 kr. – lyndræbt hest 650 kr. – reparation af TV efter lynnedslag 51 kr. – lyndræbt ko 1.200 kr. – brændt dyne og pude 160 kr. – lyndræbt kvie 890 kr. – reparation af radio efter lyn 44 kr. – reparation af TV efter lyn 260 kr. – lyndræbt ko 1.282 kr. – lyndræbt kalvekvie 1.192 kr. – brændt vindjakke 25 kr. – 80 td. korn brændt i silo 3.050 kr. – lyndræbt kvie 845 kr. – reparation af radio 24 kr. – do 54 kr. – do. 90 kr. – do. 36 kr. – do. 75 kr. – do. brændt frakke 62 kr. – brændte lagener 35 kr. – lyndræbt so 600 kr.

Selv om de elektriske udladninger på himlen det efterår synes at have været særligt voldsomme, giver listen alligevel et ganske godt billede af de skader, som dagligdagen medførte i bedriften eller hjemmet.

1983

Går vi yderligere 20 år frem til bestyrelsesmødet den 29. september 1983, tegner et nyt billede sig:

Indhold af fryser ødelagt efter kortslutning 1.782 kr. – TV repareret efter kortslutning 401 kr. – kjole brændt 600 kr. – TV repareret 377 kr. – hø brændt efter selvantændelse 10.250 kr. – TV repareret efter lyn 440 kr. – kvie lyndræbt 5.850 kr. – røremaskine repareret og fryseboksindhold ødelagt 1.223 kr. – korn brændt på marken 1.070 kr. – ledning på traktor kortsluttet 4.501 kr. – hul brændt i skjorte 100 kr. – batteri til motortruck brændt 1.995 kr. – brand i ejendom efter skorstensbrand 19.080 kr. – brand i mejetærsker 3.466 kr. – TV repareret efter kortslutning 630 kr. – reparation af centrifuge 500 kr. – TV repareret efter kortslutning 826 kr. – kaffemaskine brændt 375 kr. – cykle og haveredskaber brændt 3.240 kr. – motorklipper brændt 2.808 kr. – tørretumbler brændt 1.231 kr. – dug brændt 150 kr. – sengetøj brændt 960 kr.

Når uheldet er ude

Mange ting som klæder, sengetøj, gardiner, møbler og duge går igen, men der er også mere kuriøse eksempler på, hvad der kan ske, hvis uheldet er ude.

Jule- og nytårstiden er en særlig kritisk periode med tændte juletræer, man kommer for nær til, adventskranse, der falder ned, fyrværkeri, der springer i den forkerte retning, og bordbomber, der er så meget fut i, at de beskadiger loftet. »Brændt hul i en sofa med en håndlygte« og »stolebetræk brændt af nedfalden pære« er andre beskrevne uheldige situatio-

Bestyrelsens 14 medlemmer i jubilæumsåret 1994. Siddende fra venstre Karl Kr. Hansen, Poul Søndergaard, Poul Henning Vestergaard og Holger Ø. Jensen. Stående fra venstre: Jens P. Nielsen, Holger Nordberg, J. Bækgaard Toustrup, Peder Toustrup, Oluf Pilgaard, Kaj Dalgaard, Ove Krarup-Pedersen, Gunnar Christensen, Johs. Lauridsen og Kr. Merrild.

ner, men hvordan en fyldepen, en billardkø og en harmonika optræder som den eneste brandbeskadede effekt, kan der desværre ikke læses nogen forklaring på.

Hammerum Herreds Brandforsikring har i de 150 år klaret op- og nedgangstider for samfundet og dermed sine medlemmer ved en forsigtig, men sikker navigation gennem et farvand fuldt af både over- og undersøiske skær og farlige strømhvirvler. Resultatet var ved udgangen af 1992 investeringsaktiver for 16,5 mill., en grundfond på 4 mill. og kun en gæld på 400.000 kr., næsten hele dette beløb skyldige skatter.

Altså en solid og god økonomi. Alligevel kastes lidt skygge ind i billedet, når man f.eks. i formandsberetningen i 1991 kunne høre: »Vi fik det hidtil største overskud på 1.388.115 kr., men nu da vi er blevet skattepligtige, tager det toppen af overskuddet. Dette stammer fra afkastet af formuen, for præmieindtægten er faldende. Det skyldes, at vi mister de store landbrug, der får tilbudt store rabatter af de store selskaber, hvis de samler deres forsikringer ét sted – dette til trods for, at landbruget tegner sig for de fleste og største skader.«

Hvordan vil fremtidsudsigterne så være for dansk forsikring i almindelighed og et selskab af Hammerum Herreds Brandforsikrings størrelse i særdeleshed? Når man har set de forandringer, der er sket i den danske

forsikringsverden bare i de sidste 15-20 år, tør man næsten ikke fremsætte nogen profetier om, hvordan udviklingen vil forløbe i en tilsvarende periode fremover.

Alligevel prøver mange at kigge i krystalkuglen, men det er svært at se noget klart billede, det afhænger tit af den, der ser. Store selskaber har måttet give op efter flere års udmattende slagsmål med andre store, fejlinvesteringer og udlandseventyr. Samtidig har 140 udenlandske selskaber søgt om og fået tilladelse til at drive virksomhed i det Danmark, der nu er en del af det store europæiske forsikringsmarked. I forvejen har vi herhjemme mere end et par hundrede selskaber.

Blandt økonomer taler man i dag om »Mattæus-effekten« i erhvervslivet, herunder også forsikringssektoren, nemlig at »enhver, som har, ham skal der gives, og han skal have overflod; men den, der ikke har, fra ham skal endog det tages, som han har« (lignelsen om de betroede talenter).

Ud fra den skulle de små være ved at kunne se enden på en selvstændig tilværelse. Men erfaringen har jo lært os, at eksperterne så ofte tager fejl. Det kan de også gøre med hensyn til forsikring, idet de måske undlader tilstrækkeligt at vægte faktorer som de smås fleksibilitet, deres kunders trofasthed og deres billige administration.

Netop på de tre områder står Hammerum Herreds Brandforsikring stærkt – og det er et godt udgangspunkt på vej ind i den tid, der ligger for.

Hovedtal fra de sidste 50 år

I 100 års jubilæumsskriftet fra 1944 bragtes hovedtallene fra perioden 1844-1944. Her følger for perioden 1944-1993 forsikringens overskud, årskontingentet, den samlede erstatningssum og formuen:

	Overskud	Årskontingent	Erstatning	Formue
1944	mangler	—	—	—
1945	—	—	—	—
1946	—	94.072	76.351	236.686
1947	—	94.975	94.632	248.199
1948	—	98.699	35.759	319.069
1949	—	102.382	26.659	404.475
1950	—	—	145.031	268.512
1951	—	124.000	72.089	340.704
1952	54.860	142.496	99.686	395.564
1953	mangler	—	—	—
1954	101.287	159.927	76.209	517.637
1955	104.585	166.762	81.728	622.223
1956	58.965	172.698	127.269	681.188
1957	97.907	178.625	97.330	780.126
1958	113.826	178.448	94.848	893.456
1959	8.824	90.687	109.263	904.584
1960	67.627	98.517	58.877	974.318
1961	43.154	102.297	91.044	1.016.113
1962	59.681	105.516	92.908	1.077.757
1963	-8.578	112.191	164.687	1.063.695
1964	42.224	121.582	114.465	1.106.103
1965	53.604	140.489	125.098	1.159.458
1966	42.621	158.436	168.611	1.202.079
1967	45.258	169.304	183.120	1.234.419
1968	104.033	180.945	141.004	1.373.182
1969	109.928	191.549	147.822	1.435.273
1970	173.952	203.734	122.303	1.581.821
1971	118.406	211.421	192.492	1.718.021

	Overskud	Årskontingent	Erstatning	Formue
1972	62.957	177.095	232.539	1.799.788
1973	- 26.420	189.983	317.663	1.692.281
1974	102.223	193.488	212.669	1.738.347
1975	123.381	206.260	207.599	1.886.796
1976	197.798	220.900	140.833	2.038.579
1977	352.931	236.772	38.604	2.356.995
1978	328.740	236.190	68.154	2.670.386
1979	296.541	235.128	192.621	2.960.459
1980	521.972	233.519	133.083	3.455.007
1981	591.018	247.387	61.737	4.036.290
1982	395.688	256.177	306.583	4.588.495
1983	670.938	259.660	100.981	6.473.127
1984	797.954	252.607	100.753	6.977.862
1985	627.953	264.823	365.649	8.683.151
1986	1.069.083	270.726	94.081	9.197.808
1987	1.007.944	262.837	103.314	10.121.909
1988	974.239	246.999	348.179	12.366.599
1989	1.185.983	233.733	79.557	13.232.815
1990	540.744	231.364	252.625	13.968.541
1991	1.388.115	203.097	84.509	15.845.929
1992	1.063.167	192.493	330.169	16.597.139
1993	1.606.000	175.609	107.446	18.766.000

Kilder

Hammerum Herreds Gjensidige Brandforsikringselskab for Løsøres forhandlingsprotokoller.

H. P. Hansen: Vogt lys og ild. 1944.

Tage Lier Hansen: Gjelleruplund. 1980.

Henrik S. Stamp: Retten er sat i Hammerum herred. 1990.

Flere forfattere: Holmslands og Klittens Historie II. 1981.

Købstædernes alm. Brandforsikring 1761-1986. 1986.

Jens P. Løvig: Hjerm-Ginding Herreders Brandsforsikring 100 år, Hardsyssel årbog. 1943.

Mogens Bendixsen: Brandvæsen og brande i Herning. 1984.

Billedmateriale: Pressefoto af Eigil Thomsen, Herning Folkeblad; Poul Erik Høy, Teknisk Forvaltning, Herning kommune; Lokalhistorisk Arkiv, Herning; Lokalhistorisk Arkiv, Sunds; Alm. Brand af 1792, Lyngby; Herning Brandvæsen m.fl.

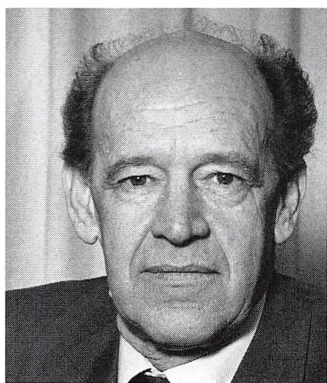
Bestyrelsen 1994

Poul Sondergaard

Karl Kr. Hansen

Ove Krarup-Pedersen

Gunnar Christensen

Kaj Dalgaard

Kr. Merrild

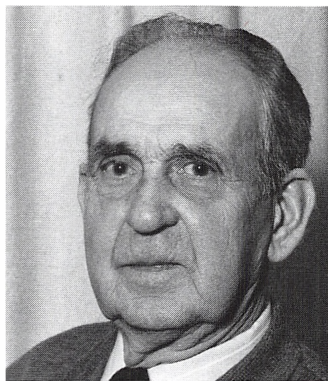
J. Bækgaard Toustrup

Holger Ø. Jensen

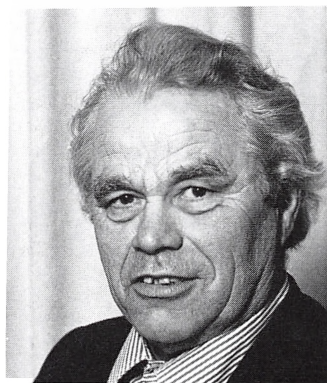
Helge Nordberg

Johs. Lauridsen

Peder Toustrup

Oluf Pilgaard

Jens P. Nielsen

Poul Henning Vestergaard

